

För att kunna hindra och förebygga **HEDERSRELATERAT VÅLD** måste vi lära oss att se och hantera hotbilden.

HANDBOK

för dig som jobbar inom socialtjänsten

Tänk att vara en ensam nyckelpiga i ett främmande land; att vara utrustad med vackra, starka vingar som bara väntar på att bära en runt i världen men istället tvingas balansera fram på hotfull taggtråd och hålla sig inom gränser som andra sätter upp.

När du möter henne är det din plikt att sträcka fram din hand. Lyft henne sedan upp mot den blå himlen så att hon kan få luft under sina vingar. Visa att det faktiskt är möjligt för henne att få flyga dit hon vill.

Kom ihåg hennes namn. Det är hon som bär nycklarna. Lyssna därför noga när du försöker förstå och hjälpa henne att öppna de stängda dörrarna.

Det var morden på Pela Atroshi 1999 och Fadime Sahindal 2002, som fick myndigheterna att förstå att den allvarliga problematiken med hedersrelaterat våld finns i det svenska samhället och drabbar människor som lever mitt ibland oss.

Som en följd av detta uppvaknande gav regeringen i uppdrag åt landets länsstyrelser att göra handlingsplaner för att motverka förtryck, hot och våld i hederns namn. I Västernorrland bildades en projektgrupp med socialsekreterare från länets socialtjänster för detta ändamål. Efter två års arbete är handlingsplanen klar. Resultatet är denna handbok.

Boken vänder sig i första hand till dig som arbetar inom socialtjänsten, men kan även användas av andra, till exempel inom skolan.

Vi har under arbetets gång sett att det även finns stöd att hämta utanför socialtjänstlagen; i FN:s mänskliga rättigheter, barnkonventionen samt Föräldrabalken. Mot den bakgrunden kändes det viktigt att arbeta fram en handlingsplan som finns färdig att tillgå när dessa situationer uppstår.

Under de senaste åren har vi inom socialtjänsten i Västernorrland mött personer som lever under ett hedersrelaterat förtryck och i vissa fall våld från familj och släkt. Problematiken finns även här och vi måste göra allt vi kan för att motarbeta den.

Med denna handbok vill vi ge dig:

- Viktig bakgrundsinformation
- Konkreta checklistor
- En övergripande bild av den hedersrelaterade problematiken
- Handfasta råd om hur du ska agera i akuta situationer.

När du arbetar med ärenden som präglas av hedersproblematik måste du våga se, kunna ställa frågor och veta hur du ska agera. Vi önskar att denna handbok ska ge dig mod och handlingskraft att göra detta. Din insats är mycket viktig.

Författarna

Vi är fem socialsekreterare som har ingått i projektgruppen: Maria Lindén Sundsvalls kommun, Lotta Losäter Härnösands kommun, Carina Lidefjord Sollefteå kommun, Jeanette Ching Örnsköldsviks kommun och Ann-Kristin Östman Ånge kommun. Eva Sundström Kommunförbundet, FoU i Västernorrlands län, har varit projektledare. Vi har alla praktisk erfarenhet av hedersrelaterad problematik.

Vi har gått en universitetsutbildning på 7,5 p i Umeå tillsammans: Hur kan vi förebygga våld mot unga kvinnor? Den är inriktad på förebyggande arbete och metoder för att motarbeta mäns våld mot unga kvinnor och särskilt hedersrelaterat våld och förtryck.

Vi har även sökt kunskap om hot och våld i hederns namn från litteratur, bland annat i Lärjedalens handlingsplan (2005) Spånga-Tenstas handbok (2007) och Länsstyrelsen Östergötlands Om våld i hederns namn. Vi har också bjudit in och lyssnat till personer som arbetar med denna problematik, för att bättre kunna förstå dess strukturer och mönster.

Det är inte bara unga flickor som lever under hedersrelaterat förtryck, det drabbar också pojkar/män, bi-/trans - och homosexuella personer, samt vuxna kvinnor. Bokens handlingsplan omfattar alla de individer som lever i en vardag med hedersrelaterat förtryck. Vi har dock valt att benämna den som lever i hedersrelaterad problematik som hon eller klienten. Vi har även valt att benämna vårdnadshavarna som föräldrarna. Det har vi valt att göra för att ge boken ett lättläst språk som tydligt sätter en utsatt person och hennes familjerelation i fokus.

Inledning	3	ANMÄLAN	9	SER DU VARNINGSSIGNALER?	14
Definition av hedersrelaterat våld och förtryck	6	Det är viktigt att välja rätt tolk	9	Varnings signaler	14
Väldets utövande	6	FÖRHANDBEDÖMNINGEN	10	Skyddsfaktorer	14
Väldets fyra karaktärer	6	Vad säger lagen?	10	Var finns stöd för din klient?	14
DEFINITION AV HEDERSYSTEMET	6	När ska föräldrarna kontaktas?	10	Trygghetskontakter	14
Modern ansvarar för uppfostran	7	Skeretesslagen kan skydda din klient	10	HJÄLP DIN KLIENT ATT GÖRA	
I exil förstärks familjens normer	7	Du kan välja att avvakta föräldrakontakten	10	EN SÄKERHETSPLAN	15
Flickans oskuld är värd stora pengar	7	Hur påverkas din klient och hennes familj?	10	Packa en flyktväska	15
Bröderna blir vakter och medoffer	7	Om anmälan är skriftlig	10	Analysera dagsläget med din klient	15
Hedern har inga geografiska gränser	7	PROBLEMINVENTERING	11	Utredning av ungdom under 18 år	16
Mord och förvisning	7	Ta din klient på allvar	11	Olika socialsekr. för barnet och föräldrarna	16
Var i världen förekommer hederskulturer?	7	Låt din klient välja mötesplats	11	Underrätta föräldrarna om att utredning inleds	16
VAD SKILJER HEDERSVÅLD FRÅN "VANLIGT PARTNERVÅLD"?	8	Förmedla hopp: Det kan bli bättre!	11	Samtala på ett säkert ställe för hela familjens skull	16
Våld mot kvinnor/partner våld	8	Förklara vad som gäller för din klient	11	Medverkan av polis och tolk	16
Hedersrelaterat våld	8	Frågor för att reda ut vilken form av problematik det handlar om	11	Stödsatser under utredningen till familjen	17
KVINNLIG KÖNSSTYMPNING	8	Visa din klient vilka olika handlingsalternativ som finns	12	Hur ser föräldrarna på saken?	17
I vilka länder förekommer könsstympning?	8	Om det blir aktuellt med en brytning	12	Hur är föräldrarnas syn på	17
Vad säger lagar och konventioner?	8	Frågor som kan klargöra din klients egen inställning	12	Första mötet med föräldrarna	17
Rådgivning/bedömning/ förhandsanmälan	9	Resonera tillsammans: Vad innebär följande alternativ	12	Hur ser familjesituationen ut?	17
RÅDGIVNING	9	Om du ställer upp på familjens krav/ Om du bryter helt med familjen	13	BARNETS PERSPEKTIV OCH BEHOV	18
Se till att träffas obemärkt	9	Gör ett släkträd/en nätverkskarta	13	Din klient är experten	18
KONSULTATION	9	Familjens relationsmönster	13	Vanliga lösningar fungerar inte	18
		Riskbedömning	13	Vad blir konsekvenserna?	18
		Hur ser kontrollen ut?	13	BBIC:s modell för utredningsbehov	18
				Vad kan man prata om öppet i familjen?	19
				Planera noga vid en eventuell kontakt	19
				Hämta in uppgifter från andra personer i din	19

klients nätverk	19	Länsstyrelsen i Stockholm	24	Insatser för ungdom över 18 år	30
Hur ser din klients nätverk ut?	19	Checklista inför placering i familjehem eller annat skyddat boende	25	Vi ska erbjuda följande för unga över 18 år	30
BEDÖMNING	20	Umgängesbegränsning	25	Tänk på detta när din klient är över 18 år	30
Bedöm situationen	20	Sekretesskydda anmälan	25	Ekonomiskt bistånd	30
Risk- och säkerhetsbedömning i utredningens slutskede	20	Läkarundersökning	25	Viktigt att komma ihåg	31
SKYDDSBEHOVET	21	Polisanmälan	25	Dokumentation och sekretess	32
Bedömning av skyddsbehov	21	En tydlig signal till familjen	25	Skyddat boende eller annat stöd	32
LVU	21	Offentligt biträde	26	Om klienten ändrar sin historia	32
Misshandel	21	Risk- och hotbildsbedömning	26	Samverkan mellan ärendets aktörer	33
Brister i omsorgen	21	Personskydd	26	Ärendet i ett större sammanhang	33
Klientens eget beteende	21	Olika former av skyddad identitet	26	Lagstiftning	34
Överväg LVU när din klient pratar om följande	21	Underrätta föräldrarna	27	Mänskliga rättigheter	42
Om det blir LVU-förhandling	22	Se till att föräldrarna vet	27	Frågor vid probleminventering	44
Om din klient vill flytta hem	22	Insatser för ungdom under 18 år	28	Skyddade boenden	45
Gör en vårdplan	22	DET LÅNGSIKTIGA ARBETET MED FAMILJEN	28	Skrifter och länkar	47
<u>Omhändertagande enligt LVU</u>	23	Sätt tydliga och mätbara förändringsmål	28		
OMEDELBART OMHÄNDERTAGANDE OCH SKYDD	23	Förändringsmöjligheter	28		
Bra föräldrakontakt ingår i vårt mål	23	Se till att föräldrarna förstår vad vi förväntar oss och vilken roll vi har	28		
Vad ska socialtjänsten göra?	23	Välj rätt tolk	28		
Placering/skyddat boende	23	Upprätta en tydlig vårdplan	28		
Skyddat boende = inga gamla kontakter	23	KONTAKT MED FAMILJEN	29		
Hur väljer vi HVB-hem?	23	Information till syskon	29		
Vad säger socialtjänstlagen?	24	Hur ser situationen ut för klientens syskon?	29		
Vad innebär det?	24	Homo-, bi- och transsexuella	29		
Vad är ett skyddat boende?	24	Vi bör göra följande i vårt långsiktiga arbete med familjen	29		
Kriterier för ett skyddat boende enligt	24				

Definition av hedersrelaterat våld och förtryck

Socialstyrelsens skrift "Nationellt konsultativt stöd för socialtjänst och andra i arbetet mot Hedersrelaterat våld" ger oss följande definition:

Hedersrelaterat våld uppstår och utövas i en mänsklig kontext som kännetecknas av att flickors och kvinnors handlingar ses av kollektivet som en symbol för hela släktens heder och trovärdighet.

En viss religion, härkomst, etnicitet, klass/utbildningsnivå eller "invandrarskap" är i sig inte tillräckligt för att fenomenet ska kunna uppstå.

Förtrycket hårdnar under perioder då kollektivet känner sig hotat och varierar över tid i samband med historiska och socioekonomiska skeenden.

VÅLDETS UTÖVANDE

- Våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad.
- Hederstänkandet har en avgörande roll.
- Våldet är planerat.
- Våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat, i vissa fall även kollektivt utövat.
- Förövarna beskyddas av merparten av släkten/kollektivet.
- Våldet drabbar individer av kvinnokön från det att de blir köns mogna, dvs från ca tolv-tretton års ålder och under resten av livet.
- Våldet kan även drabba pojkar och unga män om de stödjer eller beskyddar en flicka eller kvinna som inte fogar sig.
- Även pojkar och unga män kan utsättas direkt av hedersrelaterat våld då de har en relation, eller ingår äktenskap, som inte accepteras av pojkens familj och släkt.
- Ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning.
- Våldet kan även utövas mot individer av bägge kön på grund av sexuell läggning som av kollektivet utdöms som avvikande och mot kvinnor om de inte är fruktsamma.
- Utövarna av hedersrelaterat våld är i första hand de män som står nära de utsatta, men även närstående kvinnor kan delta.
- Våldet består också i indirekt påtvingade äktenskap. Flickan vågar eller vill genom sin beroendeställning inte ifrågasätta äktenskapet.

VÅLDETS FYRA KARAKTÄRER

Den sociala

Isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång till avvikande klädsel och beteende, ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande)

Den psykiska

Kränkning, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärdering, undandragen kärlek och omsorg (utfrysning ur familjen), förföljelse, hot.

Den fysiska

Det fysiska våldet sträcker sig hela vägen från örfil till mord.

Den sexuella

I förlängningen är våldet ofta även sexuellt: tvång till önskat sex med okänd/önskad person genom ofrivilligt äktenskap.

DEFINITION AV HEDERSSYSTEMET

Hedersrelaterat förtryck förekommer där individens rättigheter är underordnade familjens och släktens rättigheter. Familjer/släkter där det råder en kontext av starkt hederstänkande är tydligt patriarkala. Den patriarkala strukturen är en pyramidstruktur, med en styrande man i toppen. Det kan vara pappan som står överst i hierarkin men också en annan äldre man, till exempel en farfar eller en farbror. Närmast under honom i position kommer sönerna, därefter mamman och längst ner döttrarna. Trots att döttrarna har den lägsta positionen i pyramiden är det de som bär ansvaret för familjens heder, i form av sin sexualitet.

Modern ansvarar för uppfostran

Pappan fungerar som "utrikesminister" och tar alla viktiga kontakter utanför familjen. Mamman är "inrikesminister" och ansvarar för uppfostran av barnen. Hon får därmed skulden om barnet bryter mot de normer som råder.

I exil förstärks familjens normer

När en familj flyttar till Sverige förlorar föräldrarna den tidigare självklara kontrollen över sina barn och pyramiden ställs upp och ner. Barnen lär sig det nya språket lättare än sina föräldrar. De får snabbare kontakt med det svenska samhället och förstår sina rättigheter, bland annat genom

skolan. Om barnen dessutom är tolkar i föräldrarnas kontakter med myndigheter förlorar föräldrarna ytterligare kontroll. När det tidigare systemet inom familjen rubbas, kan föräldrarna försöka återta sin maktposition genom att införa restriktioner som inte behövdes i hemlandet. Regler och normer i familjer som lever i exil förstärks ofta.

Flickans oskuld är värd stora pengar

I en hedersrelaterad struktur är flickans oskuld det centrala för familjens heder. Om man misstänker, eller får bekräftat, att flickan mist oskulden är katastrofen ett faktum som måste åtgärdas. Flickan har inte bara vanhedrat familjen/släkten, hennes beteende har också gjort att hennes systrars och kusiners ätenskapsvärde har sjunkit. Det kan röra sig om många hundratusen eller miljoner kronor, beroende på familjens status och antalet flickor i familjen.

Bröderna blir vakter och medoffer

Oftast är det bröderna som får till uppgift att vakta sina systrar, så att de betar sig som det förväntas av dem. Detta gör även pojkarna till offer i den hedersrelaterade vardagen.

Hedern har inga geografiska gränser

Hederskulturen kan ses som geografiskt gränsöverskridande. En individs beteende här i Sverige kan nämligen förstöra andra släktingars

rykte, trots att dessa bor utomlands eller någon annanstans i Sverige.

Mord och förvisning

Det yttersta som krävs för att upprätta hedern är att flickan mördas, eller uppmanas att begå självmord. Denna slutliga lösning kommer efter en lång tid av hedersrelaterad vardag, där flickan inte får bestämma över sitt liv. Det kan också förekomma förvisning/exil. Så var det i Fadime Sahindals fall. Hon förvisades av familjen från Uppsala. I rättsalen säger systersonen: "Hade hon stannat i Östersund, hade mordet aldrig hänt" (Wikan 2003)

Var i världen förekommer hederskulturer?

Det som är viktigast för oss att komma ihåg är att även ungdomar som lever i Sverige, och ibland till och med är födda här, kan utsättas för hedersvåld och förtryck. Dessa ungdomar har samma rättigheter som alla andra människor i Sverige. Hederskulturen är alltså ett svenskt problem.

Hederskulturen är dock vanligare i andra delar av världen. De länder och områden som förekommer i uppräkningslistan, brukar vara det arabiska kulturområdet (Mellanöstern inklusive Nordafrika) Iran, Afghanistan, Pakistan, Turkiet, Balkan, Indien, Bangladesh. Hederskulturen förekommer också bland romer och kurder.

VAD SKILJER HEDERSVÅLD FRÅN "VANLIGT PARTNERVÅLD"?

Det diskuteras ibland om man kan jämställa hedersvåld med mäns våld mot kvinnor. Vi väljer att se det som två olika typer av våld, enligt denna definition:

Våld mot kvinnor/partnervåld

Det sedvanliga våldet mot kvinnor utövas av en man mot en kvinna. Förövaren ses som en brottsling som ska straffas enligt lagen. Kvinnan betraktas som offret och får i de allra flesta fall stöd och hjälp från släkt, vänner och myndigheter. Våldet sker oftast mellan två personer som har eller har haft en relation. Våldet godkänns inte av släkten eller resten av samhället.

Hedersrelaterat våld

Den individ som utsätts för hedersrelaterat våld ses inom sin kultur som en förövare eftersom hon brutit mot släktens regler och traditioner. Straffet mot henne är nödvändigt för att familjens heder ska återupprättas. Det kan vara flera människor i hennes familj eller släkt som utför bestraffningen och dessa hyllas sedan för att ha återupprättat hedern. Handlingen är planerad och godkänd av de äldste i familjen/släkten. Våldet är därmed kollektivt och godkänt inom släkten liksom inom det hedersrelaterade samhällssystemet.

KVINNLIG KÖNSSTYMPNING

WHO definierar följande fyra typer av könsstympning. Det förekommer även blandtyper:

1. Förhuden på klitoris tas bort och ibland även hela eller delar av klitoris.
2. Klitoris skärs bort, samt delar av eller hela de inre blygdläpparna.
3. Alla yttre delar av könsorganen, dvs klitoris samt inre och yttre blygdläppar skärs bort. Därefter sys de yttre blygdläpparna ihop så att slidöppningen täcks. En liten öppning lämnas så att urin och menstruationsblod kan rinna ut. Denna typ kallas även infibulation eller faraonisk omskärelse.
4. Oklassificerade former. Till denna kategori hänförs övriga former av ingrepp, exempelvis prickning eller rispning av klitoris med ett vasst föremål.

I vilka länder förekommer könsstympning?

Traditionen att könsstympta flickor förekommer framför allt i 28 länder i Afrika. De största grupperna från de berörda länderna som är bosatta i Sverige kommer från Somalia, Egypten, Etiopien, Eritrea och Gambia. WHO gör gällande att mellan 100 och 140 miljoner flickor och kvinnor i Afrika är könsstympade. Enligt UNICEF drabbas omkring tre miljoner flickor varje år i Afrika och Mellanöstern.

Vad säger lagar och konventioner?

Alla former av kvinnlig könsstympning är olagliga i Sverige. Kvinnlig könsstympning är en kränkning av de mänskliga rättigheter och ett angrepp på såväl den kroppsliga integriteten som rätten till hälsa.

I Sverige regleras förbudet i en egen lagstiftning, Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. 1999 infördes en ny paragraf i lagen. Den nya bestämmelsen 3 §, (1998:407) innebär att en person kan dömas i Sverige för brott mot lagen även om brottet har begåtts utomlands.

Kvinnlig könsstympning är en mycket komplex problematik. Det råder delade meningar om denna sedvänja ska klassas som ett utslag av hederskultur eller inte. Eftersom Socialstyrelsen skapat en hemsida som är tänkt att fungera som resurs för alla som söker information om ingreppet, väljer vi att inte gå närmare in på fenomenet i denna handbok. Vi hänvisar i stället till nedanstående länkar:

www.socialstyrelsen.se/konsstympning/
www.regeringen.se/sb/d/108/a/14708
www.manskligarattigheter.gov.se

RÅDGIVNING

När det gäller hedersproblematik finns speciella arbetsmetoder som du bör känna till och använda dig av. Om ett ärende med hedersrelaterad problematik hanteras på fel sätt kan situationen för din klient förvärras drastiskt. Det kan till och med innebära fara för hennes liv.

Se till att träffas obemärkt

När en anmälan eller ansökan kommer in till socialtjänsten är det viktigt att träffa personen så snart som möjligt och helst anonymt på en neutral plats, till exempel i skolan.

Tänk på att personer som har denna problematik är under uppsikt i stort sett hela tiden och överallt. Om besöket blir känt kan det innebära negativa konsekvenser för henne. Det är alltså mycket viktigt att ingen utomstående känner till denna kontakt med socialtjänsten.

KONSULTATION

Innan en anmälan görs kan det vara bra att träffa anmälaren för en anonym konsultation i ärendet. Där blir det möjligt att resonera kring klientens situation utan att röja hennes identitet. Om anmälaren till exempel är osäker på om han/hon ska göra en anmälan kan man

tillsammans diskutera om det bör göras eller om det exempelvis räcker med att ett pågående stödarbete med klienten i skolan fortsätter.

Om anmälaren och klienten vill träffa socialtjänsten efter konsultationen, men innan en anmälan är gjord, är det möjligt att mötas under en rådgivningsfas. Det innebär 3-4 träffar under en kort period. Syftet är då att göra en probleminventering och riskbedömning.

OBS! Ännu är ingen utredning inledd och ingen formell dokumentation ska göras i denna fas.

ANMÄLAN

Anmälan ska alltid vara skriftlig om den kommer från en myndighet. Detta för att det blir tydligt vad anmälaren är beredd att stå för. Klienten har kanske även fått möjlighet att lämna synpunkter på vad som ska framkomma i anmälan. Om det är en privatperson som gör anmälan kan det vara svårare att få den skriftligt, det kan t ex vara en av klientens vänner som har anmält.

Det är viktigt att välja rätt tolk

Den tolk du anlitar ska vara okänd för klienten. Undersök möjligheten att få en tolk med rätt språkkunskaper men med en annan etnisk tillhörighet än din klients. Vänd dig i första hand

till etablerade och välrenommerade tolkförmedlingar och tolkföretag. Telefontolk är ofta att föredra i dessa ärenden eftersom det ger större anonymitet för din klient.

TIPS

Om din klient har en träff inbokad hos tandläkaren, yrkesvägledaren eller liknande är det kanske möjligt att träffas där. Fråga henne om hon kan komma på en lämplig, neutral plats.

- Ta stor hänsyn till när klienten har möjlighet att träffas. Hon kan ha stora krav på sig att vara hemma en viss tid.
- Kan anmälaren vara med din klient som stöd vid träffen?
- Ta inte kontakt med föräldrarna förrän en riskbedömning är gjord.
- Har socialtjänsten tidigare erfarenhet av familjen?

FÖRHANDBEDÖMNINGEN

Förhandsbedömningen ska bara pågå under en begränsad period och har som mål att se om det finns anledning att inleda utredning enligt Socialtjänstlagen 11 kap 1 och 2 § 5. Om det finns ett skyddsbehov kan det under utredningstiden finnas behov att omhänderta henne enligt LVU § 6.

Ta reda på vad som begränsar din klient och lita på hennes ord. Ta noga reda på om det är lämpligt att ta kontakt med hennes föräldrar eller inte. Fråga henne vad hon anser och utgå alltid från skyddsbehovet. Tänk på att en kontakt med föräldrarna kan förvärra situationen för din klient.

VAD SÄGER LAGEN?

När det kommer in en anmälan till socialtjänsten finns en "ovillkorlig skyldighet att inleda utredning om behov av åtgärd föreligger". Socialtjänstlagen 11 kap 1 § och 2 § reglerar socialtjänstens utredningsskyldighet. Det innebär dels ett krav att kontakta föräldrarna dels att en utredning ska inledas skyndsamt. Vad ordet skyndsamt betyder i praktiken säger inte lagen något om. Hur socialtjänsten hanterar dessa arbetsuppgifter kan få stor betydelse för den fortsatta handläggningen.

När ska föräldrarna kontaktas?

Det finns två tolkningar av lagen, som båda ger rättsligt stöd. Den ena är att föräldrarna ska informeras så snart socialtjänsten har fått in en anmälan som de kommer att gå vidare med. Den andra tolkningen innebär att socialtjänsten först och främst ska bedöma den unga personens livssituation för att kunna besluta om hon har ett omedelbart behov av skydd eller inte.

Sekretesslagen kan skydda din klient

Enligt JO ska socialtjänsten underrätta föräldrarna utan onödigt dröjsmål, vilket dock kan undvikas om det förekommer missförhållanden, t ex misshandel. I det senare fallet ger JO stöd till att avvakta något (JO 1999/2000 JO 1 s 243). Det är även möjligt att stödja sig mot sekretesslagen som ger sekretess i förhållande till föräldrarna. Det framgår i SekrL 14 kap 4 § 2 st att "sekretess för uppgift till skydd för underårige gäller även i förhållande till vårdnadshavare och får inte efterges av denne, om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavarna".

Du kan välja att avvakta föräldrakontakten

När du arbetar med en klient som blir utsatt för hedersrelaterat våld är det viktigt att du använder dig av möjligheten att avvakta med

att informera föräldrarna om anmälan/utredning. Att informera dem innan skyddsbehoven är bedömda kan leda till katastrofala följder för din klient och innebär att socialtjänsten inte ser till barnets bästa.

Hur påverkas din klient och hennes familj?

Överväg noga hur socialtjänstens beslut kommer att påverka din klient. Behöver hon skyddas mot hot och våld? När klienter med hedersproblematik berättar för socialtjänsten om sin situation och situationen blir offentlig så påverkas familjens heder negativt. Det kan leda till hot och våld mot din klient från familj, släkt och vänner. Använd därför tiden för rådgivning till att noggrant bedöma skyddsbehovet och eventuella akuta åtgärder, som till exempel omedelbart omhändertagande.

Om anmälan är skriftlig

Om det kommer in en skriftlig anmälan och socialtjänsten bedömer att den inte kräver akut agerande, görs en förhandsbedömning innan någon utredning inleds. Det innebär att vi, som vanligt gör, en bedömning av innehållet i anmälan. Därefter görs samma probleminventering och riskbedömning som under rådgivningsfasen. Förhandsbedömningen hanteras formellt på samma sätt som övriga förhandsbedömningar.

PROBLEMINVENTERING

Under denna fas i ärendegången är det viktigt att avgöra om din klients problem rör sig om normal tonårsproblematik eller om hon är utsatt för hedersrelaterat våld.

Ta din klient på allvar

Låta din klient själv berätta om sin situation. Ta berättelsen på allvar och hjälp henne att reflektera över sitt liv. Utgå från att det som hon säger är sant. Försök att få en bild av hennes vardag

TIPS

Om din klient inte vill komma ensam till denna träff, får hon gärna ta med sig någon som hon känner förtroende för.

Låt din klient välja mötesplats

Det är av största vikt att mötet sker på en plats som klienten själv har valt. Det kan mycket väl vara så att hennes dag är minutiöst planerad och att hon inte får bestämma själv var hon ska befinna sig. Om familjen får veta att hon varit på en icke godkänd plats kan det leda till mycket negativa konsekvenser för henne. Ta reda på vilka begränsningar, bestraffningar

och sorts bevakning som din klient är utsatt för. Undersök vilken möjlighet hon har att förverkliga sina egna framtidsplaner och om föräldrarna ger henne mer bestämmanderätt och inflytande ju äldre hon blir (föräldrabalken).

Bedömningen i det akuta skedet ska göras utifrån de begränsningar, bestraffningar och den bevakning som din klient är utsatt för. Hennes egna framtidsplaner och möjligheter att genomföra dessa är viktiga fråga efter. En ung människas inflytande och bestämmanderätt ska öka successivt med stigande ålder.

Förmedla hopp: Det kan bli bättre!

Det är möjligt att förändra situationen för klienten så att den blir bättre. Prata om vad hon är utsatt för utifrån svensk lagstiftning och de mänskliga rättigheterna. Koppla inte klientens situation till heder eftersom hon då kan ta på sig skulden för den bestraffning som hon blivit utsatt för.

Förklara vad som gäller för din klient

När man gör en probleminventering är det viktigt att informera klienten om vilka rättigheter hon har enligt svensk lagstiftning. Hon ska veta vilket stöd hon kan få inom socialtjänsten men även inom andra myndigheter, som skola och rättsväsendet.

Det är viktigt att din klient förstår hur hennes ärende hanteras inom olika myndigheter. Denna information ska gälla dels henne själv men också ta upp vad ärendehantering innebär för hennes familj.

FRÅGOR FÖR ATT REDA UT VILKEN FORM AV PROBLEMATIK DET HANDLAR OM

- Vad vill du göra som du inte får göra?
- Vad måste du göra som du inte vill?
- Vilka metoder använder din familj för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka personer hävdar att reglerna gäller? Vem bestämmer vad?
- Vilka är konsekvenserna om reglerna bryts?
- Hur länge har kontrollen pågått?
- Finns det underliggande eller direkt uttalade hot? I så fall från vem/vilka?
- Förekommer våld? I så fall från vem/vilka?
- Vad tycker dina föräldrar om den du är kär i? Kan du ta hem din partner?
- Vilka krav finns om ditt utseende?
- Vad har sagts om din framtid?
- Vilken är din mammas resp. pappas inställning i dessa frågor?
- Hur ser dina bröders, systrars och släktingars inställning och agerande ut?

Visa din klient vilka olika handlingsalternativ som finns

Planera och prata om framtiden tillsammans med din klient. Vill hon träffas flera gånger för att prata om situationen eller om olika alternativ och lösningar? Anser hon att hon har fått tillräckligt med information? Kanske vill hon att socialtjänsten ska prata med hennes föräldrar. I vissa fall finns det behov av akuta åtgärder.

Om det blir aktuellt med en brytning

Oavsett hur din klient ser på sin framtid är det viktigt att förbereda henne på hur en eventuell brytning med familjen ska kunna genomföras på ett så bra sätt som möjligt.

Om hon förstår vilket stöd vi kan erbjuda under den svåra prövning som en brytning innebär, minskar risken för att hon går tillbaka till familjen och den trygghet som det kända systemet innebär. Om hon återvänder är nämligen risken stor att hennes situation förvärras dramatiskt.

Du måste förbereda din klient på de olika alternativ som finns om hon befinner sig i en akut situation och socialtjänsten måste skydda henne.

FRÅGOR SOM KAN KLARGÖRA DIN KLIENTS EGEN INSTÄLLNING

- Vad tycker du om att andra i din familj bestämmer över dig och ditt liv?
- Vad vill du bestämma när det gäller kläder och sminkning?
- Hur skulle du beskriva din sexualitet? Attraheras du av pojkar eller flickor?
- Hur skulle du vilja att din framtid såg ut?
- Har du gjort något som är emot familjens regler?
- Har du protesterat och markerat din uppfattning? I så fall, på vilket sätt?
- Vad har du i övrigt gjort för att få till en förändring av situationen?
- Har du tidigare sökt hjälp för att prata om din situation?
- Vad händer när du protesterar?

RESONERA TILLSAMMANS: VAD INNEBÄR FÖLJANDE ALTERNATIV?

- Att acceptera situationen som den är, det vill säga att välja familjetraditionerna och sammanhållningen före de egna rättigheterna.
- Att acceptera situationen som den är i stora drag men hävda vissa begränsade rättigheter. Det kan vara rätten att välja partner inom den egna kulturkretsen eller rätten att bestämma tidpunkt för förlovning och giftermål. Kom överens om ifall detta är tillräckligt för klienten. Ha samtidigt andra handlingsalternativ i åtanke om kraven inte blir accepterade av föräldrarna.
- Att acceptera situationen som den är under en bestämd tidsperiod och använda denna tid för att hävda rätten att bestämma själv över sitt liv. Att därefter välja handlingsalternativ utifrån vad detta tillvägagångssätt resulterat i.
- Att inte acceptera situationen och inte tro på möjligheten till förändring. Att planera och noga tänka igenom en brytning med familjen. Hur ska den ske? Vad innebär den för klienten och för hennes familj? Kontakta polisen så att de kan informera din klient anonymt om vad skyddad identitet innebär.

För att din klient ska bli medveten om vilka olika handlingsalternativ hon har kan det vara bra att ställa specifika frågor kring dem:

OM DU STÄLLER UPP PÅ FAMILJENS KRAV:

- Hur kommer familjen och du själv att må?
- Vilka fördelar och nackdelar medför denna situation för dig själv?

OM DU BRYTER HELT MED FAMILJEN:

- Vilken hotbild kommer du att leva under?
- Vad kommer att hända inom familjen? Med mamman, pappan och syskonen?
- Hur kommer det att vara att inte ha någon kontakt med familjen?
- Varför vill du bryta?
- Vilka rättigheter är det du försvarar och kämpar för?

Ju mer information du har i ett inledningskede (innan en utredning är inledd) desto större möjlighet har socialtjänsten att göra ett bra och säkert utredningsförfarande. Du kan använda frågor gällande barnets situation utifrån BBIC-triangeln för att få en så bra bild som möjligt av situationen.

Tänk på att det hedersrelaterade förtrycket inte behöver vara den enda anledningen till att klienten mår dåligt.

Gör ett släkträd/en nätverkskarta

Gör en nätverkskarta tillsammans med klienten som visar familjens grundstruktur samt relationsmönstren både i ursprungsfamiljen och släkten.

Kartan kan ge en bra bild av situationen och vad som kan hända inom den närmaste framtiden. Hitta ett system för att markera olika personers egenskaper och relationerna mellan dem. Det är bra om din klient skriver själv eftersom det leder till att hon måste reflektera över situationen på ett annat sätt än om du skriver.

FAMILJENS RELATIONSMÖNSTER

- Vilka personer känner du stöd av?
- Känner du till andra i släkten som blivit utsatta för liknande saker som du själv?
- Vad har du själv för lösning på problemet?
- Finns det någon i släkten som kan stödja dig?
- Vem bestämmer vad inom familjen/släkten?
- Vilken position har du inom familjen?
- Finns det någon i släkten som har agerat som du själv har velat agera?
- Hur resonerar dina föräldrar/din släkt om det?

Riskbedömning

Analysera den systematiska och tilltagande kontrollen över klientens sexualitet, umgänget med det motsatta könet och uppfostran till lydnad för att kunna bedöma om det handlar om en avgränsad problematisk händelse eller ett mer eller mindre permanent förtryck. Genom att ställa ingående frågor om familjens kontrollsystem kan du få reda på om rigiditeten enbart gäller just din klient eller om den används i syfte att uppfostra alla barn i familjen.

HUR SER KONTROLLEN UT?

- När du sitter framför datorn, håller då någon förälder i närheten uppsikt över vad du gör?
- Tjuvlyssnar föräldrarna på dina telefonsamtal? Tar de telefonen från dig för att kontrollera vem du pratar med?
- Får du ta hem kompisar? Får du vara ensam med kompisar? Tjuvlyssnar föräldrarna på vad du och dina kompisar pratar om?
- Ringer dina föräldrar/släktingar för att kontrollera dig när du inte är hemma?
- Vad händer om familjen är missnöjd?
- Kränker de dig? Använder de våld?
- Gäller denna kontroll för alla syskon?
- För vilka gäller kontrollen och varför då?
- Har kontrollen ökat? I så fall, varför tror du att det har blivit så?

SER DU VARNINGSSIGNALER?

Ju fler av varningssignalerna som finns desto större risk är det att din klients hälsa, utveckling och liv skadas på ett allvarligt sätt.

TÄNK PÅ

Även en enstaka varningssignal kan innebära fara för din klients hälsa, utveckling och liv.

VARNINGSSIGNALER

- Synliga skador på din klient
- Konkreta hot, stark kontroll, kränkningar, fysisk/psykisk misshandel
- Familjen/släkten utsätter henne för våld
- Successivt ökande hot och våld
- Rigid kontroll av fritid, klädsel, kamrater, tider
- Ökad begränsning/kontroll med stigande ålder
- Konkreta planer på äktenskap mot hennes vilja/planer på att hon ska resa till hemlandet
- Hon är redan bortgift eller förlovad
- Hon är utsatt för sexuella övergrepp
- Hon är gravid
- Icke accepterad pojkvän/partner
- Avsaknad av stöd från föräldrar och syskon
- Få eller inga kamratkontakter
- Avsaknad av sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen
- Tidigare våld mot barnen inom familjen
- Våld från pappan mot mamman
- Bortgifta syskon/kvinnor/barn i familj/släkt
- Patriarkal familjestruktur/isolerad familj/stor och belastad familj/ekonomisk utsatt familj
- Tidigare anmälda hos socialtjänsten för utredningar om barn som far illa
- Tidigare dömda för våldsbrott inom familj/släkt

SKYDDSFAKTORER

Det är även viktigt att utreda vilka skyddsfaktorer som finns i din klients närhet, exempelvis föräldrar, syskon, familj, släkt, vänner och skolpersonal.

VAR FINNS STÖD FÖR DIN KLIENT?

- Vilka förmågor och resurser har din klient själv?
- Av vilka kan hon få stöd när det gäller föräldrar, syskon och övriga nätverk?
- Hur kan det stödet se ut?
- Vilka utanför familjen och släkten kan ge henne stöd?

Efter probleminventering, risk- och skyddsbedömning ska det alltid göras en analys av situationen för att se om det finns behov av akut hjälp/skydd.

Trygghetskontakter

Även om din klient inte behöver akut skydd är det viktigt att hon får telefonnummer till socialtjänstens handläggare, polis, socialjour och kvinnojour. Din klient ska kunna känna sig trygg och veta var hon ska vända sig om det uppstår en akut situation när som helst på dygnet. Informera de myndig-

heter som berörs så att du tillsammans med dem kan agera snabbt om något inträffar. Ibland kan det vara nödvändigt att använda budskap i form av koder. Prata om det med din klient.

Om socialtjänsten bedömer att utredning inte ska inledas, men din klient vill ha fortsatt stöd för att få möjlighet att reflektera över sin situation kan socialtjänsten hänvisa henne till ungdomsmottagningen, skolkuratorn eller liknade. Socialtjänsten har då inte längre kännedom om hennes situation och det ligger på skolans/ ungdomsmottagningens ansvar att anmäla till socialtjänsten om de känner oro för klienten.

Se till att informera skolan respektive ungdomsmottagningen om detta ansvar.

HJÄLP DIN KLIENT ATT GÖRA EN SÄKERHETSPLAN

Gör tillsammans upp en plan som din klient kan hålla sig till om hon måste fly. Tänk på att planera realistiskt utifrån vart hon bor, eventuella barn samt vilka kontaktvägar hon har tillgång till.

PACKA EN FLYKTVÄSKA

Uppmana din klient att ha en väska packad med följande saker inför en akut flykt:

- Kläder
- Toalettartiklar
- Bankpapper
- Kontokort och kontobevis
- Försäkringspapper
- Kontanter
- Nycklar till ev bankfack och andra viktiga nycklar, lista med viktiga telefonnummer och adresser, koder t ex bankomat-koder och nummer till jourboenden med mera.
- Recept och medicinska dokument, patientbricka,
- Pass eller andra identitetshandlingar för sig själv och ev. barn

ANALYSERA DAGSLÄGET TILLSAMMANS MED DIN KLIENT

- Vart kan hon ta vägen?
- Hur ser hennes nätverk ut?
- Finns det någon eller några som hon känner förtroende för och som kan ge stöd?
- Vad har hon gjort tidigare för att avvärja krissituationer?
- Kan den eventuella strategin hjälpa i nuvarande situation?
- Finns det tecken idag på upptrappning av hot/förtryck/våld?
- Vilka för- och nackdelar finns om hon skulle berätta för någon i sin omgivning att hon är utsatt för hot/förtryck/våld?

TÄNK PÅ

Det är viktigt att din klient förvarar sin flyktväska på en plats där hon kan komma åt den om situationen plötsligt blir akut.

Utredningen görs i stort sett som andra utredningar där det finns misstanke om att barn och ungdomar far illa. Skillnaden är att den som utreder behöver särskilda kunskaper om hederskultur och den problematik som specifikt kan kopplas till den, bland annat för att kunna göra riskbedömningar.

Olika socialsekreterare för barnet och föräldrarna

Det är viktigt att sträva efter ett bra samarbete med familjen under utredningsprocessen.

Ärenden som rör hedersrelaterat hot och våld är inget undantag men här gäller det att se till att denna strävan aldrig får gå före målet att skydda och stödja ett utsatt barn.

Det är barnets perspektiv och behov som ska vara utgångspunkten i socialtjänstens utredning. I dessa utredningar är det vanligt att de olika parternas versioner skiljer sig väsentligt, därför ska barnet och föräldrarna ha olika socialsekreterare.

Underrätta föräldrarna om att utredning inleds

Innan föräldrarna underrättas om att utredning har inletts så ska en bedömning av skyddsbehov vara gjord. Beslutet om att en utredning inleds kan väcka starka reaktioner hos föräldrarna.

Börja därför med att göra en riskbedömning av vad det kan innebära innan du delger dem. Hur och när ska du kontakta föräldrarna för att inte utsätta deras barn, det vill säga din klient, för fara? Läs mer i kapitlet om Förhandsbedömning.

Ta din klients oro för vad som kan hända på allvar. De är hon som bäst vet vilka konsekvenser det kan innebära när man lämnar ut sin familj och inte inordnar sig i familjens normer och traditioner.

Samtala på ett säkert ställe för hela familjens skull

Ge alltid din klient möjlighet till ett individuellt möte och låt henne bestämma var ni ska träffas.

Tänk på att hon kan vara hårt kontrollerad och ha svårt att träffas utanför skoltid.

Familjens rykte och anseende gentemot övrig släkt är mycket viktig i de kulturer som berörs i dessa ärenden. Om det hela kan hållas inom familjen så finns det större chans att få till stånd en lösning som kan vara bra för barnet.

Medverkan av polis och tolk

Överväg om polisen ska informeras och finnas med. Se till att en tolk finns med för att inget ska missförstås och för att vi alltid ska förstå

vad som sägs mellan familjemedlemmarna i rummet. Tolken får inte vara god vän eller släkt till familjen.

Telefontolk kan vara ett bra alternativ. Då kan familjen slippa oroa sig för att uppgifter om deras situation kommer ut bland släkt och landsmän. Förutom att tolken bör vara auktoriserad är det viktigt att veta hans eller hennes inställning till hedersrelaterat våld och förtryck.

TÄNK PÅ

Om familjen uppfattar vårt agerande som en kränkning av deras heder kan vi, tvärt emot våra föresatser, förvärra barnets situation ytterligare!

Inled aldrig kontakten med familjen genom ett hembesök. Kalla istället föräldrarna till socialtjänstens lokal så att ni själva inte överraskas av vilka som kommer att närvara vid mötet.

Stödinsatser under utredningen till familjen

Om familjen önskar är det viktigt att de erbjuds stöd under utredningstiden. Vilken typ av hjälp som de kan få kan du informera om när ni träffas första gången. Tala då även om hur den aktuella situationen drabbar övriga medlemmar i familjen, även syskon kan fara illa.

Hur ser föräldrarna på saken?

Utöver de sedvanliga frågorna finns det några som specifikt behöver tas upp. Om föräldrarna inte anser att det finns några problem så är det intressant att veta vad de tror orsaken är till att deras barn söker hjälp.

HUR ÄR FÖRÄLDRARNAS SYN PÅ:

- uppfostringsmetoder för flickor jämfört med för pojkar
- kultur/traditioner
- giftermål
- utbildning
- lagar, rättigheter
- hedersrelaterad problematik
- vilka krav har de på sitt barn
- barnets berättelse och behov av skydd.
- Vilka egna förslag på lösningar av situationen har föräldrarna?
- Förekar de helt eller delvis barnets berättelse?

TÄNK PÅ

Diskutera inte relationer, uppfostringsmetoder med mera vid första mötet! Fokus nu är att informera föräldrarna om vad utredningen innebär samt vilka rättigheter och krav de har enligt svensk lag.

FÖRSTA MÖTET MED FÖRÄLDRARNA:

- Informera om innehållet i anmälan (med undantag av eventuella sekretesskyddade uppgifter SekrL 14 kap 4§ 2 st.)
- Informera om Socialtjänstens ansvar och skyldigheter enl. lagstiftning. SoL, LVU, Barnkonventionen och FN:s deklaration av de mänskliga rättigheterna samt vår grundlag (se kap Mänskliga rättigheter)
- Informera om varför vi gör en utredning och vad den kan leda till.
- Informera om handläggning av ärenden och familjens rättigheter och möjligheter att överklaga beslut. Info om Länsstyrelsens roll och om förfarandet i domstol om LVU är aktuellt.
- Informera om deras rätt till offentliga ombud som kan utses redan under utredningsfasen. Beakta FvL kommunikation och partsinsyn enligt 15§ 16§ och 17§ samt SoL 11 kap 8§
- Ge också föräldrarna möjlighet att uttrycka sin syn på barnets situation och boka ny tid för samtal inom kort för att ge dem tillfälle var och en för sig att ge sin bild av hur de ser på saken.

HUR SER FAMILJESITUATIONEN UT?

- Tidigare insatser inom socialtjänsten?
- Familjens bakgrund och inställning till hedersrelaterad problematik.
- Skiljer föräldrarnas uppgifter sig från din klients? På vilket sätt?
- Vilka brister finns i föräldrarnas omsorg? Är de allvarliga som misshandel och övergrepp?
- Vilka krav ställer din klient för att kunna återvända hem?
- Är kraven realistiska med tanke på hennes ålder och utveckling?
- Vilka av dessa krav kan föräldrarna acceptera?
- Vilka krav måste din klient acceptera enligt föräldrarna?
- Hur ställer hon sig till dessa krav?
- Bedöm din klients resurser/svårigheter/behov
- Bedöm föräldrarnas resurser/brister samt förmåga att se och tillgodose sitt barns behov
- Vilka behov kan tillgodoses inom familjen? Finns det samtycke till insatser?
- Vilka behov kan inte tillgodoses?
- Föreligger grund för LVU?
- Gör en riskbedömning.

BARNETS PERSPEKTIV OCH BEHOV

Uppmärksamma de behov som din klient inte får tillgodosedda till följd av sin situation. Sök svar på vad hon vill göra som hon inte får och vad hon tvingas göra som hon inte vill.

Lyssna på vad din klient berättar och utgå från att föräldrarnas beskrivning inte kommer att överensstämma med den beskrivning hon själv ger av sin situation.

Väg in de uppgifter som kommit fram i förhandsbedömningen noga när det gäller skyddsbehovet. Tänk på att situationen snabbt kan förändras vilket innebär att du alltid ska ha skyddsbehovet hos din klient i åtanke.

Din klient är experten

Din klient är oftast väl medveten om hur familjen kommer att reagera på socialtjänstens inblandning, vilka konsekvenser det kan komma att få för henne och vilka risker som finns.

Många ungdomar som kontaktat socialtjänsten anser dessvärre att de inte blivit tagna på allvar när de berättat om sin situation i kontakt med olika myndigheter.

Vanliga lösningar fungerar inte

Ju bättre kunskap du har om hederskulturer desto bättre förståelse har du för vilka konflikter en ung människa och hennes familj kan hamna i. Du vet då även varför sedvanliga lösningar på problemet inte fungerar och att en sedvanlig handläggning i ärendet kan försvåra din klients situation och göra henne ännu mer utsatt.

Om ni i din kommun använder er av BBIC utredningsmodell så bör du rikta full uppmärksamhet mot modellens alla behovsområden.

Vad blir konsekvenserna?

En ung människa är mycket beroende av sin familj och du måste noga tänka igenom vilka konsekvenser olika handlingsalternativ får för din klient.

I värsta fall kan en kontakt med socialtjänsten eller en placering utanför hemmet innebära att din klient tvingas bryta totalt med sin familj – kanske för mycket lång tid eller all framtid.

Hon är inte längre välkommen hem och blir förskjutet av hela sin släkt. Det är en mycket svår livssituation för en ung människa och ibland det pris hon tvingas att betala för att få leva ett fritt och säkert liv.

BBIC:S MODELL FÖR UTREDNINGSBEHOV

Barnets behov

- Hälsa
- Utbildning
- Känslö- och beteendemässig utveckling
- Identitet
- Familj och sociala relationer
- Socialt utövande
- Förmågan att klara sig själv

Vårdnadshavarnas förmåga

- Grundläggande omsorg
- Säkerhet
- Känslomässig värme
- Stimulans
- Vägledning och gränssättning
- Stabilitet

Familj och Miljö

- Familjens bakgrund och situation,
- Familjenätverk
- Boende
- Arbete
- Ekonomi
- Social integrering
- Lokalsamhällets resurser

Detta är också en av anledningarna till att det är rätt vanligt att ungdomarna vacklar i sin egen inställning till det stöd de kan få. De saknar helt enkelt sin familj och den samhörighet de trots allt hade där.

Det är en stor utmaning för socialtjänsten att kunna erbjuda ett nytt nätverk som kan väga upp den saknad din klient har av föräldrar syskon och övrig släkt i så hög grad att hon kan utstå den och må bra i sitt nya liv.

Vad kan man prata öppet om i familjen?

När socialtjänsten arbetar med personer som utsätts för hedersrelaterat förtryck är det viktigt att komma ihåg att det ofta inte går att prata om allt öppet i familjen. Därför bör du prata med alla parter enskilt men också tillsammans. Enskilda träffar med föräldrarna kan klargöra mammans och pappans separata inställning i situationen. Passa då på att prata om vad man kan prata om öppet när alla är närvarande.

Planera noga vid en eventuell kontakt

Om din klient är placerad i stödboende av något slag och vill ha kontakt med sina föräldrar under utredningstiden så kan vi ordna en träff där vi närvarar förutsatt att vi kan garantera klientens säkerhet. Här krävs noggrann planering.

Innan mötet ska du även komma överens med din klient om vad som ska hända efter mötet.

Hon ska alltid återvända dit hon är placerad direkt efter mötet även om ni på mötet kommer överens om att hon senare ska återvända hem. Det är helt nödvändigt att din klient får rådrum efter ett möte som väcker mycket starka känslor.

Vid mötet ska en dokumenterat lämplig tolk finnas med. Se även sid 9.

Hämta in uppgifter från andra personer i din klients nätverk

En nätverkskarta fyller en mycket viktig funktion i utredningsarbetet i den här typen av ärenden. Se sid 13.

Utifrån nätverkskartan kan du lättare göra en bedömning av vilka socialtjänsten behöver träffa under utredningstiden. Det är viktigt att ha enskilda träffar med de personer i det privata nätverket som ska kontaktas eftersom det ökar sannolikheten att alla kan tala öppet om situationen för din klient.

HUR SER DIN KLIENTS NÄTVERK UT?

- Vilka aktörer finns kring din klient och vad är deras roll och inställning kring hennes situation och behov?
- Vilka eventuella stödresurser finns i relationen till familj, släkt, kamrater och övriga?
- Vilka eventuella svårigheter finns i relationen till familj, släkt, kamrater och övriga?

TÄNK PÅ

Många fler än föräldrarna har inverkan och möjlighet att påverka hennes situation och att bidra med lösningar på problemen. Det är inte ovanligt att släktingar som bor i annat land har en avgörande betydelse.

BEDÖMNING

Socialtjänstens analys och bedömning av din klients situation kan vara avgörande för hennes fortsatta utveckling. Både en alltför god tilltro till att hennes behov är tillgodosedda och en alltför kritisk granskning av hennes situation kan få allvarliga konsekvenser. Enstaka riskfaktorer innebär sällan någon påtaglig risk för klienten, förutsatt att det inte handlar om risk för allvarligt eller dödligt våld eller en risk för att hon ska föras ut ur landet mot sin vilja. I dessa fall är dock naturligtvis en enda riskfaktor tillräcklig för att socialtjänsten måste ingripa.

TÄNK PÅ

Bedömningen ska göras på tre olika nivåer med tanke på resurser och svårigheter, nämligen:

Individnivå. Här bedömer vi klienten och hennes föräldrar som individer.

Familj. Här inkluderas släkt bosatta här och i hemlandet. Finns det förväntningar eller gruppytyck från släkt?

Samhälle. Här bedömer vi hur kultur, religion, normer, värderingar och traditioner påverkar familjen. Vilka lagar gäller? Är familjen isolerad eller integrerad?

BEDÖM SITUATIONEN

- Identifiera styrkor och svårigheter när det gäller behoven hos din klient, föräldrarnas förmågor/resurser/hinder samt svårigheter och faktorer i familj och miljö.
- Analysera samspelet mellan dessa tre områden och hur de påverkar din klient
- Identifiera mönster och förändringar i klientens och familjens situation. Finns upprepningsmönster, har situationen för klienten blivit bättre eller sämre över tid? Minskar eller ökar förtryck och kränkningar av henne?
- Vilka förklaringar finns till olika problem och omständigheter? Vilka faktorer påverkar din klients utveckling och föräldrarnas förmåga? Hur ser samspelet ut emellan dem?
- Gör en bedömning av föräldrarnas och din klients insikt, motivation och förmåga till förändring.

Om din klient och familjen har olika syn på situationen är det viktigt att fundera på vad de olika bilderna står för och vilka risker som finns med att grunda utredningens resultat, val av insats, stöd och skydd på föräldrarnas bild av situationen?

Hur stort ansvar kan man lägga på klienten om hon ändrar sin ståndpunkt under utredningen och inte längre står för de risker som hon tidigare under utredningen har berättat om?

I utredningens slutskede måste socialtjänsten ännu en gång göra en risk- och säkerhetsbedömning.

RISK- OCH SÄKERHETSBEDÖMNING I UTREDNINGENS SLUTSKEDE

- Kan utredningen avslutas utan insats eller finns behov av åtgärder?
- Kan de insatser som behövs garanteras om det sker via SoL och hur ska de i så fall följas upp?
- Vilka är riskerna för hälsan hos din klient om vi inte gör något alls?
- Finns det risk för allvarligt eller dödligt våld mot din klient?

SKYDDSBEHOVET

När det finns en hög risk för att klienten ska utsättas för våld behöver socialtjänsten göra en säkerhetsplanering tillsammans med henne utan föräldrarnas vetskap. Polis ska då konsulteras och de gör då en polisiär bedömning av vilka skyddsåtgärder som måste vidtas.

BEDÖMNING AV SKYDDSBEHOV

- Har klienten eller annat syskon i familjen/ släkten utsatts för våld tidigare?
- Finns det personer i hennes släkt som tidigare är dömda för våldsbrott?
- Förekommer våld mellan föräldrarna?
- Lever klienten i en stark patriarkal familjestruktur?

Bedömer du att det finns risk för att din klient ska utsättas för våld och hon fortfarande finns kvar i hemmet bör hon alltid vara försedd med telefonnummer som hon kan ringa för att få hjälp om situationen och blir akut.

LVU

Om det finns grund för ett LVU och att samtycke till vård ej ges ansöker socialtjänsten om vård enligt LVU, 1 § 2 st och 2 eller 3 §§.

Om det är hemförhållandena som brister görs ansökan enligt 2 §. En ansökan om vård enligt 3 § LVU kan kombineras med § 2 LVU.

Misshandel

Misshandel omfattar både fysiska och psykiska övergrepp. Att ingå äktenskap eller könsstympas mot sin vilja är exempel på fysiska övergrepp. När föräldrarna inte lyssnar till barnets synpunkter, inte tillåter barnet att utvecklas till en självständig individ och isoleras från sociala kontakter, så som skola och kamratrelationer, kan det röra sig om psykisk misshandel.

Brister i omsorgen

Brister i omsorgen kan betyda att barnet inte får relevant läkarvård, utbildning och inte får delta i sysselsättningar så som skolutflykter, skoldans, idrott.

Klientens eget beteende

3 § rör det egna beteendet: missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nerbrytande beteende. Om din klient har ett destruktivt och utagerande beteende är det viktigt att vara observant på om detta orsakas av hemmiljön.

ÖVERVÄG LVU NÄR DIN KLIENT PRATAR OM FÖLJANDE:

- Bortlovning
- Arrangerade äktenskap
- Hot om att tvingas tillbaka till hemlandet för att giftas bort eller uppfostras
- Rigid kontroll över tider, utvistelser och umgänge samt hot om kränkningar
- Att hon vill gifta sig med någon som familjen inte godkänner
- Att han/hon har haft en sexuell relation som enligt familjens normer betraktas som oren eller sexuell relation med någon som familjen inte godkänner
- Att vara gravid utan att vara gift
- Att hon känner sig rädd eller hotad

Om det blir LVU-förhandling

Beskriv noga för din klient vad som kommer att hända vid förhandlingen. Se till att hon förstår vad förhandlingen innebär för henne.

Medlemmar ur släkten kan tänkas komma. Det kan bli en jobbig situation för klienten och ett tillfälle för släktingarna att försöka påverka henne att komma hem. Därför bör hon inte vara närvarande i rättssalen.

Om din klient vill flytta hem

Om din klient vill flytta hem bör föräldrarna ha insikt i sin egen problematik och de problem som orsakat flytten. Föräldrarna måste vilja förändra situationen för henne och vi måste ha bedömt att de har förmåga att göra det.

Om föräldrarna förnekar problemen bör inte din klient flytta hem. Om det finns förutsättningar för hemflytt ska vi göra en vårdplan för insatser enligt LVU eller Socialtjänstlagen.

GÖR EN VÅRDPLAN

Vårdplanen ska utgå från barnets behov och bör innehålla följande ansvarspunkter som ska vara kända och accepterade av föräldrarna:

- Våld, hot och kränkningar får inte förekomma
- Barnets rättigheter ska tillgodoses enligt föräldrabalken och barnkonventionen
- Socialtjänsten har enskilda samtal med barnet
- Socialtjänsten har samtal med föräldrarna
- Överenskommelser kring tider, regler, fritid, kamrater etc.
- Stödinsatser för föräldrarna
- Uppföljning
- Konsekvenser om vårdplanen inte följs

OMEDELBART OMHÄNDERTAGANDE OCH SKYDD

Om din klient är över 18 år bestämmer hon själv vilket stöd hon vill ha från socialtjänsten. Vi har inga tvångsåtgärder att tillgå. Vill hon inte ha något stöd så kan hon avsluta kontakten.

I de flesta fall behöver inte socialtjänsten ta till ett omedelbart omhändertagande utan kan börja med att träffa klienten vid ett par tillfällen innan beslut tas om att utredning ska inledas.

Om din klient är under 18 år och socialtjänsten gör bedömningen att hon behöver omedelbart skydd sker detta enligt § 6 LVU. För att ett omedelbart omhändertagande ska vara aktuellt måste det vara sannolikt att hon behöver beredas vård enligt 1 och 2 eller 3 §§ LVU.

Bra föräldrakontakt ingår i vårt mål

Om ett omhändertagande enligt LVU är nödvändigt så ska målet vara att hitta konstruktiva vägar för att nå de fri- och rättigheter som slås fast i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Målet ska om möjligt nås utan att kontakten med föräldrarna bryts. Om det ändå sker en brytning ska målsättningen vara att klienten kan återförenas med sin familj på sikt.

VAD SKA SOCIALTJÄNSTEN GÖRA?

Om det blir aktuellt med ett omedelbart omhändertagande enligt § 6 LVU ser socialtjänsten till att följande händer:

- En utredning inleds
- Ett ordförandebeslut tas om omedelbart omhändertagande enl. § 6 LVU
- Hemlighållande av vistelseort LVU § 14
- Umgängesbegränsning LVU § 14
- Läkarundersökning och rättsläkarintyg
- En polisanmälan görs
- Föräldrarna underrättas
- Inga telefonsamtal från familjen till klienten
- Inga brev från familjen till klienten

Om din klient ska omhändertas omedelbart eller om en polisanmälan ska göras är det bra om det är en chef som underrättar föräldrarna om detta på grund av den formella auktoritet som en chef har.

Placering/skyddat boende

Skyddat boende kan vara en utväg för de mest utsatta klienterna i en akut situation när det finns en allvarlig hotbild. Den som får sin frihet eller sitt handlingsutrymme starkt begränsat kan även behöva annat stöd, till exempel en stödperson. Vad behöver din klient?

Om din klient är i behov av skyddat boende ska du ordna det omedelbart. Om hon är över 18 år sker detta enligt 4 kap 1 § SoL. Om hon är omyndig görs placering enligt § 11 LVU.

Skyddat boende = inga gamla kontakter

Berätta för henne att det inte kommer att vara möjligt att ha någon kontakt med flickvän/pojkvän och kamrater när hon är placerad i skyddat boende. Inga telefonsamtal och inga brev bör förekomma innan socialtjänsten bedömt att det inte innebär ytterligare hot och påfrestningar för henne.

HUR VÄLJER VI HVB-HEM?

När vi bedömer vilket HVB-hem som motsvarar behoven ska vi ta hänsyn till följande:

- Avstånd. Graden av hot avgör hur långt bort HVB-hemmet bör ligga
- Placeringen ska inte göras i ett geografiskt område där släkt eller den egna invandrargruppen är frekventerad
- Behovet av personskydd
- Möjlighet till krisbearbetning
- Hög personaltäthet
- Inte könsblandat, då flickor kan förkastas av sina familjer om de delat boende med pojkar.
- Att personalen har kompetens inom området
- Utredningsbehov

Underrätta föräldrarna

Klienter över 18 år bestämmer själva om vi ska kontakta föräldrarna eller inte. Socialtjänsten tar endast kontakt med föräldrarna om klienten vill det.

Om klienten är under 18 år ska socialtjänsten ta kontakt med föräldrarna när en utredning inleds, enligt Förvaltningslagen och Socialtjänstlagen. När det gäller hedersrelaterade ärenden måste du göra en bedömning om när och hur detta ska ske med tanke på skyddsaspekten.

Första mötet med föräldrarna sker förslagsvis på socialkontoret för att tydliggöra socialtjänstens roll och myndighetsutövning. Överväg om polis bör vara med. Om du bedömer att polisen ska vara med, var noga med att inte förvärta situationen genom att hota familjens heder.

SE TILL ATT FÖRÄLDRARNA VET:

- vem som är ansvarig handläggare
- vilka beslut som fattats och varför
- vad besluten innebär och vilka rättigheter respektiver restriktioner som medföljer
- sina möjligheter att överklaga besluten
- sina möjligheter till ombud/offentligt biträde
- hur den fortsatta handläggningen kommer att gå till
- vad det innebär när socialtjänsten gör en utredning
- vilken tidsplan/genomförandeplan som gäller

Erbjud föräldrarna eventuella stödinsatser och nya tider för träffar. Om deras barn är placerat i skyddat boende ska du upplysa dem om att barnet mår bra och är på ett ställe där det finns vuxna som stöttar.

Vad säger Socialtjänstlagen?

Som du vet förespråkar Socialtjänstlagen att socialtjänsten alltid ska överväga om det finns släktingar eller andra närstående där barnet kan placeras. Lagen förespråkar även att placeringen ska ske så nära hemmiljön som möjligt (närhetsprincipen).

Vad innebär det?

För ärenden med hedersrelaterat våld ska dessa principer tillämpas med stor försiktighet eftersom det finns en uppenbar risk för att släkt och annat nätverk är en betydande del i problematiken. Klienten kan bli utsatt för påtryckningar i sådana placeringar och får på det sättet inte sitt behov av stöd och skydd tillgodosett.

När det gäller klienter över 18 år ska du lägga stor vikt vid deras egna synpunkter och önskemål och i största möjliga mån försöka tillgodose dem. När det gäller klienter under 18 år så är HVB-hem att föredra inledningsvis.

Vad är ett skyddat boende?

Regeringen har uppdragit åt länsstyrelserna i Stockholm, Skåne och Västra Götaland att samordna uppbyggnad/utveckling av skyddade boenden för ungdomar i åldrarna 24 år och yngre som utsätts för eller riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Det ska finnas boenden för flickor, unga kvinnor, pojkar och unga män som utsätts för hedersbrott. Boendena är öppna för ungdomar från hela landet.

TÄNK PÅ

Ofta är ensamheten och längtan efter familjen den svaga länken för din klient. Brytningen med familjen kan bli alltför svår. Familjen kan också med olika metoder försöka få henne att komma hem, till exempel genom att ge falsk information om att någon nära släkting ligger på sjukhus.

KRITERIER FÖR ETT SKYDDAT BOENDE ENLIGT LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLM:

- Att personalen har förståelse för klientens utsatthet och för de reaktioner som följer av hennes brytning med familjen, samt klarar av att se till att hon får kvalificerat krisstöd vid behov.
- Att personalen är utbildad i hedersrelaterat våld.
- Att personalen har kunskap om den dynamik som råder i familjer där kvinnoförtryckande hedersrelaterade seder och traditioner råder och klarar av att skydda den placerade personen från familjens påtryckningar och utspel.
- Att personalen har tillgång till regelbunden handledning från handledare som, förutom vanlig kompetens, också har kunskaper kring hedersrelaterat våld.
- Att boendets byggnad och läget är sådant att man kan ha kontroll över vilka personer som kommer in och ut, överblick över dem som rör sig i närområdet samt kan säkerställa att obehöriga inte har tillträde till området.
- Att klienten kan erbjudas både fysiskt och psykiskt stöd och skydd utifrån sina individuella behov inom ramen för boendets verksamhet.
- Att klienten under tiden i boendet kan lära sig ett säkerhetstänkande som hon kan ha med sig i sitt liv framöver.
- Att boendet vid behov kan ordna eskort för klienten till och från aktiviteter och möten utanför boendet.
- Att det finns en långsiktighet plan och en beredskap i verksamheten för att ge den unge fortsatt stöd i någon form under lång tid framöver.

CHECKLISTA INFÖR PLACERING I FAMILJEM ELLER ANNAT SKYDDAT BOENDE:

- Föreslå din klient att hon ska klippa sitt mobilkort men spara de nummer som hon tycker är viktiga. På detta sätt kan hon själv avgöra om, när och med vem hon vill ha kontakt.
- Byte av e-postadress (se föregående punkt).
- Om din klient vill behålla kontakten med någon i familjen, t.ex. genom brevväxling, så ska det av säkerhetsskäl gå via socialtjänsten.
- Berätta för henne om möjligheten att ta kontakt med socialtjänst/polis om det inte fungerar i det nya boendet.
- Var tydlig med att du vill att hon ska ringa dig om det uppstår problem, så att ni kan prata och gemensamt hitta en lösning. Det är betydligt tryggare än att hon flyr själv, vilket i värsta fall betyder ett återvändande tillbaka till familjen.
- Är din klient myndig måste du vara särskilt noga med att ordna praktiska angelägenheter som sysselsättning, försörjning och stödperson.

Umgängesbegränsning

Det kan vara viktigt att även ta ett beslut enligt § 14 LVU om umgängesrestriktioner. Det hjälper din klient att få lugn och ro i det skyddade boendet så att hon kan tänka på hur hon vill ha det framöver utan påtryckningar från sin släkt. Det är också nödvändigt för att det skyddade boendet verkligen ska kunna skydda din klient.

Sekretesskydda anmälan

Om det finns risk för hot efter att en anmälan gjorts finns möjlighet att sekretesskydda delar av anmälan enligt SekrL 14 kap 5 § under utredningstiden och SekrL 14 kap 4 § 2st efter utredningstiden.

Läkarundersökning

Om din klient har varit utsatt för våld ska du se till att hon gör en läkarundersökning. Be läkaren att undersöka och dokumentera skadorna samt skriva ett rättsläkarintyg.

Polisanmälan

När barn utsatts för misshandel eller sexuella övergrepp kan socialtjänsten med stöd av sekretesslagen 14 kap 2 § anmäla brottet till polis. Enligt socialstyrelsen allmänna råd (SOSFS 2006:12) bör brott mot barn enligt 3, 4 och 6 kap brottsbalken och brott enligt lagen mot könsstympning anmälas snabbt om det är till barnets bästa.

Om vi misstänker att ett brott av detta slag gjorts mot barnet så ska vi anmäla det till polis om vi bedömer att det blir till barnets bästa. Det är sedan polisens sak att utreda om ett brott har begåtts eller inte. Om det finns skäl till att avvakta en polisanmälan så ska detta dokumenteras.

En polisanmälan kan göra att situationen i hemmet blir ohållbar och att ett omedelbart omhändertagande krävs.

En tydlig signal till familjen

Det är viktigt att tänka på att du inte ska avstå från polisanmälan för att du är rädd att situationen för din klient kan bli värre eller att hennes relation till föräldrarna kan försämrats.

Genom att polisanmäla hjälper vi familjen att förstå vad som är förbjudet i svensk lag och poängtera att det inte är tillåtet att aga och utöva tvång. Tydligheten kan hjälpa till att skapa förändring i familjen. Socialsekreteraren kan förstå men ska inte acceptera överskridande av svensk lagstiftning.

TÄNK PÅ

Om din klient är över 18 år ska du stötta henne att själv göra en polisanmälan om hon vill det. Berätta för henne om vad en polisanmälan kan innebära för hennes situation.

Offentligt biträde

Socialtjänsten ansöker hos länsrätten om att utse ett offentligt biträde. Det är viktigt att advokaten har kompetens om hedersproblematik.

Risk- och hotbilsbedömning

En risk- och hotbilsbedömning görs av polismyndigheten som sedan kan erbjuda följande skyddsmetoder:

- Besöksförbud
- Trygghetspaket (ett tekniskt hjälpmedel för att snabbt komma i kontakt med polisen.)
- Sekretessmarkering
- Kvarskrivning
- Fingerade personuppgifter
- Livvaktsskydd.

Personskydd

Om du bedömer att det är nödvändigt med skyddad identitet ska du ta kontakt med polisen. Polisen gör då en utredning och bedömer utifrån den behovet och vilka åtgärder som behövs. I vissa fall är beslut om skyddad vistelseadress och begränsning av umgänget tillräckligt.

TÄNK PÅ

För att socialnämnden ska kunna ansöka om skyddad identitet för ett klients räkning måste hon vara omhändertagen enl. LVU. I annat fall är det klienten själv som gör ansökan.

OLIKA FORMER AV SKYDDAD IDENTITET;

Sekretessmarkering

Detta skydd innebär att uppgifter om en person i folkbokföringen hemlighetsstämplas exempelvis adress, nytt namn eller uppgift om närstående. Markeringen ger upphov till en noggrann prövning innan uppgifter om personen eventuellt kan lämnas ut. Sekretessmarkering beviljas om man bedömer att utlämnande av uppgifter om en person kan orsaka personförföljelse eller annan skada. Ansökan om sekretessmarkering sker till Skatteverket och ska innehålla intyg från t.ex. socialtjänst, polis, domar eller beslut om besöksförbud. Läs mer på www.skatteverket.se.

Kvarskrivning

Enligt 16 § i folkbokföringslagen kan en person fortsätta vara folkbokförd på sin gamla bostadsort i upp till tre år efter flytt. För att detta ska beviljas krävs att personen ifråga

riskerar att utsättas för brott, förföljelser eller andra allvarliga trakasserier. Läs mer på www.skatteverket.se.

Fingerade personuppgifter

Vid särskilt allvarliga hot kan en person få använda en helt ny identitet, utan koppling till den gamla. Ansökan sker hos Rikspolisstyrelsen.

Namnbyte

För byte av för- eller efternamn kan man ta kontakt med Patent- och registreringsverket. Om du byter ut, stryker eller lägger till ett förnamn måste du dock alltid behålla minst ett av dina förnamn. Namnbyte ger inte ett lika omfattande skydd som sekretessmarkering, kvarskrivning eller fingerade personuppgifter. Läs mer på www.prv.se.

DET LÅNGSIKTIGA ARBETET MED FAMILJEN

Arbete med familjen kan ske antingen med stöd av Socialtjänstlagen eller LVU. Om det finns ett samtycke från föräldrarna så ska vi göra en tydlig vårdplan som utgår från din klients behov, tillsammans med dem.

Om din klient är omhändertagen enligt LVU så är det socialtjänstens ansvar att styra det långsiktiga arbetet och innehållet i vårdplanen. Målsättningen bör vara att hon ska kunna leva ett eget liv och kunna bestämma över sin egen sexualitet och kropp och samtidigt, om möjligt, ha kvar en god relation till sin familj.

Sätt tydliga och mätbara förändringsmål
Både din klient och föräldrarna behöver formulera tydliga mål som går att mäta och se. Målen ska formuleras och dokumenteras utifrån risk- och skyddsbedömning (BBIC-analys och bedömning).

Föräldrarna måste tydligt kunna visa för socialtjänsten att de kan garantera sitt barns säkerhet i de fall där du känner stor oro för klienten. Kom överens om hur det ska kontrolleras. Det kan till exempel handla om att socialtjänsten ska ha fortsatta regelbundna samtal med klienten, skolpersonal eller annan resursperson.

FÖRÄNDRINGSMÖJLIGHETER

Undersök vilka förändringsmöjligheter som finns inom familjen för klienten och hennes familj.

- Vill föräldrarna arbeta för en positiv utveckling?
- Hur har de tänkt göra detta och hur har de tänkt leva istället?
- Hur kommer socialtjänsten att kunna se att det negativa beteendet har upphört?
- Hur kommer livet att se ut då för din klient?

Se till att föräldrarna förstår vad vi förväntar oss och vilken roll vi har

Om din klient är omhändertagen enl. LVU erbjuds familjen ett fortsatt stöd för egen del. Om arbetet i familjen sker med stöd av LVU måste familjen veta och förstå vad som förväntas av dem för att kontakten med socialtjänsten ska kunna avslutas. Även om familjen tackar nej till stödinsatser så är socialtjänsten skyldig att ha en kontakt med föräldrarna som rör den omhändertagna ungdomen och eventuellt umgänge med denne.

Vi måste försöka fortsätta motivera föräldrar till stöd och förändringsarbete och alltid informera dem om deras barns hälsa och utveckling. Vi ska vara brobyggare och förmedla hälsningar.

Välj rätt tolk

När det gäller hedersrelaterade ärenden är valet av tolk mycket viktigt. Den tolk du anlitar ska vara okänd för klienten. Undersök möjligheten att få en tolk med rätt språkkunskaper men med en annan etnisk tillhörighet än din klients. Vänd dig i första hand till etablerade och välrenommerade tolkförmedlingar och tolkföretag. Telefontolk är ofta att föredra i dessa ärenden eftersom det ger större anonymitet för din klient.

Upprätta en tydlig vårdplan

Vårdplanen ska vara tydlig och konkret och innehålla skydd, vårdbehov, syfte med vården, vårdform, vårdtid, umgänge och upphörande av vården. Omprövning/övervägande ska göras kontinuerligt, enligt 13 § LVU.

TÄNK PÅ

Genom att göra föräldrarna så delaktiga som möjligt minskar risken att de säger ja till en plan som de inte förstår och därmed inte kommer att följa.

KONTAKT MED FAMILJEN

Om din klient vill ha kontakt med någon i sin familj så ska vi försöka ordna det. Mötet ska alltid hållas på en neutral plats, i närvaro av socialtjänsten och ibland även av polis. Vid mötet ska även en noga utvald tolk finnas med.

Information till syskon

Tänk också på att det kan vara viktigt att ge din klients syskon information om hur deras familjemedlem har det.

Hur ser situationen ut för klientens syskon?

Glöm inte bort de övriga barnen i familjen. Uppmärksamma att bröder kan utsätta sina syskon för hot/våld men också själva vara utsatta för detta.

Pojkar/män kan också utsättas för hot och våld för att de har kontakter/relationer med kvinnor ur annan etnisk bakgrund, religion eller status.

Homo-, bi- och transsexuella

Socialtjänsten bör ha särskild uppmärksamhet gentemot unga homo-, bi- och transsexuella personer eftersom de utsätts för dubbelt förtryck på grund av sin sexuella läggning.

VI BÖR GÖRA FÖLJANDE I VÅRT LÅNGSIKTIGA ARBETE MED FAMILJEN:

- Ge alla i familjen möjlighet till stöd i krisen.
- Förtydliga föräldransvar (inte syskonens ansvar).
- Informera om rättigheter, svensk lagstiftning och de mänskliga rättigheterna.
- Arbeta med möjligheten/svårigheten med att växa upp i två kulturer.
- Migrationsprocessen och dess konsekvenser
- Förstå vad som är viktigt för föräldrarna att bibehålla liksom vad de kan och vill förändra.
- Klargöra vilka rättigheter barn har och vilka skyldigheter föräldrar har.
- Stärka föräldraförmågan om det behövs.
- Se om förhållningsättet förändras.
- Arbeta med attityder och värderingar.
- Se på syskonens roll.
- Se familjens position till släkt/nätverk – familjens utsatthet
- Skapa tydliga umgängesformer.

VI SKA ERBJUDA FÖLJANDE FÖR UNGA ÖVER 18 ÅR:

- En oberoende stödperson som klienten kan prata med om sin situation.
- Identitetsskyddande åtgärder.
- Polishjälp om det behövs.
- Ekonomisk hjälp.
- Planering för en meningsfull fortsättning.
- Organisera och ordna skyddat boende. För att möta individuella behov måste vi ha ett väl fungerande system av skyddade boenden av olika slag: Familjehem, hem för vård och boende, utslussningslägenheter och skyddade utbildningsplatser. Behoven varierar beroende på till exempel ålder, utbildningsnivå, stödbehov och hotbild.

De tre storstadslänsstyrelserna har tillsammans inventerat tillgång och efterfrågan på skyddat boende för vår målgrupp.

Tänk på detta när din klient är över 18 år

När din klient är över 18 så avgör hon naturligtvis själv om hon vill ha kontakt med sin familj och i vilken utsträckning hon vill ha socialtjänstens hjälp att ordna ett sådant möte.

Ärendet kan då också komma att överflyttas till annan kommun om det finns ett skyddsbehov.

Om din klient inte vill ge någon information till föräldrarna, hänvisa föräldrarna till polisen om de kontaktar dig för att få information om sitt barn.

Ekonomiskt bistånd

Om din klient är över 18 och socialtjänsten har bedömt att hon behöver flytta från sina föräldrar ska vi hjälpa till med den ekonomiska situation.

Om det inte är möjligt för henne att bo kvar i sin kommun så ska inte hennes ekonomiska situation vålla problem för en flytt. (Socialstyrelsens meddelandeblad 6/02)

Viktigt att komma ihåg

- Alla inom socialtjänsten bör ha grundläggande kunskap om problematiken hedersrelaterat liv, förtryck samt våld och några inom varje förvaltning behöver spetskompetens kring problematiken.
- Dessa ärenden ska handläggas av erfarna socionomer i team och, om möjligt, av en man och en kvinna tillsammans.
- Varje arbetsplats behöver klara handläggningsrutiner och metoder för hur dessa ärenden ska handläggas och av vem.
- Se till att din klient inte behöver träffa fler handläggare än nödvändigt.
- Se till att föräldrar och klient har olika handläggare
- Vid behov av tolk ska vi använda etablerade och välrenommerade tolkförmedlingar och företag. Tolken bör vara okänd för klienten. Försök helst få en tolk med rätt språkkunskaper men med en annan etnisk tillhörighet än klienten. Telefontolk ger större anonymitet och är därför det bästa.
- Första mötet med klienten ska om möjligt ske på neutral plats, t ex skolan, och arrangeras diskret.
- Ta stor hänsyn till vilken tidpunkt som passar din klient eftersom det kan finnas stora krav på henne att vara hemma en viss tid.
- Kan anmälaren eller en stödperson, t ex elevhjälpsovårdspersonal eller lärare följa med klienten som stöd under mötet?
- Se till att klienten har telefonnummer till polis och socialjour till hands under hela förhandsbedömningen om situationen skulle bli akut.
- Var noga med att bestämma tid för nästa möte eller telefonsamtal så att klienten känner sig trygg och förstår att du arbetar aktivt med ärendet.
- Kom överens med din klient om hur ni håller kontakten med varandra. Det kan vara via mobiltelefon, sms, kodord, e-post, skolan eller på annat sätt. Kontakten ska ske på ett sätt som gör att hon känner sig säker.
- I tolkningsfrågor av lagen, sök råd från Länsstyrelsens socialkonsulenter.
- Innan vi har tagit beslut om att inleda en utredning finns möjlighet att göra en förhandsbedömning. Förhandsbedömningen måste vara tidsmässigt avgränsad och får inte likställas med en utredning. Under förhandsbedömningen får vi absolut inte ta kontakt med andra än anmälaren och den person som anmälan gäller.
- I handläggning av ärenden med inslag av hedersproblematik gäller det att, som i alla kvinnofridsärenden, våga se, våga ställa frågor samt att våga handla.
- När det gäller omyndiga flickor eller pojkar som kan misstänkas vara utsatta för hedersrelaterat våld eller förtryck är det viktigt att en tidig och noggrann bedömning av skyddsbehovet sker – innan föräldrarna kontaktas.

TÄNK PÅ

Ge din klient möjlighet att själv berätta om sin situation, om vad eller vilka hon upplever som ett hot och om vilka lösningar hon själv kan hitta.

Lyssna och fråga. Hjälプ din klient att reflektera kring hur livet ser ut idag och vad som begränsar henne.

Hedersrelaterat förtryck och våld innebär att din klient är utsatt för våld och hot från den egna gruppen och familjen. Socialtjänstens kontakt med föräldrarna kan därför i sig självt utgöra ett hot mot henne. Att hon tagit kontakt med myndigheter kan anses påverka släktens heder negativt.

Av denna anledning är det viktigt att aktivt använda tiden för förhandsbedömning till att noggrant värdera det akuta skyddsbehovet och vidta åtgärder om det är nödvändigt, till exempel omedelbart omhändertagande.

Gör en skydds- och riskbedömning. Det är viktigt för att få en bild över hur din klients situation ser ut. Undersök även möjligheten till samverkan med Polisen som har specialistkompetens inom området hot- och riskanalys.

Efterarbetet och uppföljningen är mycket viktig. Vilka insatser och vilket stöd kan socialtjänsten ge till klienten och hennes familj efter en anmälan, en utredning och eventuellt efter ett omedelbart omhändertagande? En viktig del av det fortsatta arbetet bör vara att ge fortsatt stöd till din klient och även till hennes familj. Det kan handla om att ge stöd vid en krissituation men också att ge tydlig information om lagar, skyldigheter och rättigheter.

Dokumentation och sekretess

I dessa ärenden är frågorna om sekretess och integritet mycket viktiga med tanke på att skyddet för din klient kan vara livsavgörande.

- Dokumentationen ska vara rättssäker och vid behov även sekretesskyddad.
- Prata inte om ärendet med andra kollegor eller allmänt i lunchrummet.
- Det är mycket viktigt att så få personer som möjligt är informerade och involverade i ärendet. Detta i sig kan kräva att specifika rutiner upprättas på den egna arbetsplatsen.
- När du arbetar med klienter som har behov av skydd ska de uppgifter som kan/ska, läggas in i IT-systemet noga övervägas.
- Alla typer av fakturor/handlingar ska avidentifieras från ev. logotyper eller andra avsändaruppgifter för att klienten och hennes vistelseort inte ska kunna identifieras.
- Skapa säkra rutiner för hur handlingarna i ärendet ska förvaras.
- Gå igenom allt skriftligt material och behandla det med stor försiktighet och noggrannhet. Det är extra viktigt när du ska kommunicera med hennes föräldrar.
- Tjänsteutlåtanden till nämnd/utskott ska avidentifieras så att inte namn eller andra viktiga uppgifter förekommer i till exempel utskick till ledamöter.

Skyddat boende eller annat stöd

Skyddat boende kan vara en utväg för de mest utsatta i en akut situation när det finns en allvarlig hotbild. De flickor som får sin frihet eller sitt handlingsutrymme starkt begränsat kan behöva annat stöd.

Om klienten ändrar sin historia

Om flickor med hedersproblematisering offentliggör sin historia genom ett besök hos till exempel socialtjänsten kan det i sig innebära ytterligare sanktioner och hot. Många unga flickor väljer därför att söka andra vägar för att få hjälp.

Om din klient plötsligt tar tillbaka uppgifter om hot eller våld som hon tidigare uppgivit behöver inte det betyda att hon har fabulerat eller ljugit. Det kan var tecken på att hon blivit utsatt för hedersrelaterat hot från familjen/släkten eller att hon inte känner sig trygg i sina kontakter med myndigheterna.

TÄNK PÅ

Hjälp din klient att belysa olika aspekter av de alternativ som finns och ge henne sedan stöd för det val hon gör.

Samverkan mellan ärendets aktörer

Betydelsen och vikten av samverkan inom den egna enheten/förvaltningen samt med andra aktörer i dessa ärenden är mycket stor för att kunna nå ut till din klient med adekvat hjälp.

- Skapa riktlinjer för den konkreta samverkan i dessa ärenden inom den egna förvaltningen, t ex med ekonomienheten.
- Skapa riktlinjer för konkret samverkan med representanter från t ex skola, ungdomsmottagning, sjukvård, Kvinnojouren och frivilliga organisationer.

Ärendet i ett större sammanhang

Samverkan betyder att handla eller fungera gemensamt för ett visst syfte. Det innebär inte att de olika aktörerna gör samma sak, utan snarare att var och en gör sin sak bättre definierat i ett större sammanhang.

Hedersrelaterat våld och förtryck berör såväl rättsväsendet, socialtjänsten som hälso- och sjukvården samt fler aktörer. Din klient kan behöva sjukvård för eventuella skador, för att anmäla brott för polisen, söka skydd och stöd samt ekonomiskt bistånd.

Myndigheterna har olika uppgifter och rutiner, men människorna det handlar om är detsamma.

En snabb och skonsam handläggning av dessa ärenden förutsätter ett smidigt samarbete mellan de olika myndigheterna. Det är viktigt att hitta sådana samverkansformer så att din klient inte utsätts för onödiga eller riskfyllda påfrestningar.

Samverkanspartners

- Polis/Hot- och riskbedömning
- Skola/skolkurator/skolsköterska
- Hälso- och sjukvården
- Integrationsenhet
- Kvinnojouren/Ideella föreningar

Socialtjänsten

Personer som utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck kan ha rätt till olika former av bistånd, exempelvis ekonomiskt bistånd, skyddat boende, kontaktperson, stödjande samtal, rådgivning och hjälp att få kontakt med andra myndigheter och frivilliga organisationer. Socialtjänsten har enligt 8 § SoL ansvar för samordningen i dessa ärenden.

Polisen

rättegångsbalken framgår att när ett misshandelsbrott kommer till polisens kännedom ska en anmälan tas upp och förundersökning inledas. Polisen håller förhör med målsäganden, misstänkta och eventuella vittnen. De ska även

samla in bevismaterial, exempelvis rättsintyg. Enligt polislagen måste polisen informera målsägande om dennes rättigheter att få kontakt med andra myndigheter, organisationer och andra som kan ge stöd.

Hälso- och sjukvården

Inom sjukvården får patienten sina skador undersökta och behandlade. Skadorna ska dokumenteras på så sätt att det kan utgöra underlag för rättsintyg. I hälso- och sjukvårdens ansvar ingår även att se till att den som är i behov av annat stöd blir hänvisad till dem som har kompetens och resurser för uppgiften.

Integrationsenheten

Integrationsenheten känner oftast väl till de familjer som kommit till orten som flyktingar. Det kan vara ett bra stöd både för dig och din klient om familjens flyktingförläggare kan vara med på mötet.

Kvinnojouren och ideella föreningar

Kvinnojouren tar emot kvinnor och barn som behöver stöd och hjälp. I sitt skyddade boende kan din klient få bo tillfälligt. Det går att kontakta kvinnojouren dygnet runt per telefon och det går oftast bra att komma spontant. De har tystnadslöfte och din klient får vara anonym.

Svensk lag gäller för dem som vistas i Sverige oberoende av nationalitet eller ursprung.

EUROPAKONVENTIONEN

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, finns bestämmelser om rätt till skydd för bl.a. privat- och familjeliv (artikel 8), tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (artikel 9), samt rätt att ingå äktenskap (artikel 12). I artikel 2 i tilläggsprotokollet till Europakonventionen stadgas att staten ska respektera föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

FÖRÄLDRABALKEN

Barnets rätt och vårdnadshavarens skyldigheter Enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken (FB) har ett barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling, det s.k. agaförbudet.

I många länder förekommer emellertid aga som uppfostringsmetod. Föräldrar som kommer från andra länder och kulturer där sådana uppfostringsmetoder förekommer, kan ha svårt att förstå och acceptera det svenska förbudet

mot aga. Aga inom familjen kan dock aldrig accepteras i Sverige. Den som har vårdnaden om barnet har ett ansvar för att barnets grundläggande behov tillgodoses. I de fall dessa allvarligt åsidosätts, är samhället skyldigt att ingripa för att skydda barnet.

Enligt 6 kap. 11 § FB har vårdnadshavaren rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Huvudprincipen är att vårdnadshavaren har rätt att bestämma i frågor som rör barnets personliga förhållanden. Denna rätt tunnans emellertid ut i takt med att barnet blir äldre, och bestämmanderätten flyttas således successivt över på den unge själv. Om barnet har två vårdnadshavare har båda rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, 6 kap. 13 § FB.

VÅRDNADSÖVERFLYTTNING

En förälder som vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, kan fråntas vårdnaden med stöd av 6 kap. 7 § FB. Om båda föräldrarna är vårdnadshavare och olämpligheten endast

avser en av dem, ska rätten anförtro vårdnaden till den andre föräldern ensam. Brister även den föräldern i omsorgen om barnet ska rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare enligt andra stycket samma paragraf. Socialnämnden kan föra talan vid domstol om att vårdnaden ska tas ifrån en förälder som är olämplig som vårdnadshavare. En förälder som brister i omvårdnaden om ett barn kan fråntas vårdnaden, om barnet befinner sig i en sådan risksituation att ett ingripande med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, kan komma i fråga, och denna risksituation kan antas bli bestående (prop. 1981/82:168 s. 68). Det är inte nödvändigt att ett beslut enligt LVU har fattats för att en överflyttning av vårdnaden ska ske, men det torde höra till undantagen att en överflyttning aktualiseras utan att barnet dessförinnan tagits om hand med stöd av LVU. Som regel bör ett ingripande med stöd av LVU vara tillräckligt för att skydda ett barn från en förälder som brister i omsorgen.

Det kan diskuteras om inte bestämmelsen i 6 kap. 7 § FB oftare skulle kunna tillämpas även i fall där ett ingripande med stöd av LVU inte är aktuellt, men där det ändå kan te sig stötande att en förälder har kvar vårdnaden. Det kan vara fall där en förälder avtjänar ett långvarigt

fängelsestraff för t.ex. våld eller hot om våld mot en familjemedlem. Barnen i familjen har inget skyddsbehov så länge föräldern befinner sig i fängelset men kan känna otrygghet av att veta att denne har del i vårdsnaden. Ett annat exempel kan vara där föräldrar har gemensam vårdnad, men inte bor ihop. Modern, som flickan bor med, bedöms kunna skydda flickan. Flickan kan ändå leva under hot från fadern på ett sätt som innebär att hennes rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, inte kan uppfyllas.

ÄKTENSKAPSBALKEN INGÅENDE AV ÄKTENSKAP M.M.

Föräldrabalken ger vårdnadshavaren rätt att bestämma var barnet ska bo. Det förekommer att föräldrar av utländsk härkomst vill skicka tillbaka sina barn till hemlandet för att de t.ex. ska ingå äktenskap där. För alla som vistas i Sverige gäller svensk lag. Äktenskapsbalken, ÄktB, anger förutsättningarna för ingående av äktenskap, bl.a. vad gäller ålder och frivillighet. Om ett barn eller ungdom riskerar att bli skickad till hemlandet eller till något annat land för att där ingå äktenskap mot sin vilja, är lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, tillämplig. I 1 kap. 1 § lagen (1904:26 s. 1), om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, stadgas att om någon vill ingå äktenskap inför svensk

myndighet, prövas hans rätt till detta enligt lagen i den stat där han är medborgare om inte annat följer av 1904 års lag. Justitiedepartementet kommer till sommaren med en departementspromemoria om äktenskapshinder och barn.

SOCIALTJÄNSTLAGEN

Socialtjänstens uppgifter framgår av 3 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Till socialnämndens uppgifter hör t.ex. att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen och att informera om socialtjänsten i kommunen och erbjuda grupper och enskilda sin hjälp. Detta sker bl.a. genom den uppsökande verksamhet som socialnämnden ska bedriva. I den uppsökande verksamheten och i samverkan med olika organ får socialnämnden betydande kunskap om olika förhållanden, vilket innebär att nämnden har möjlighet att ge barn stöd och hjälp av olika slag. Vidare följer av 14 kap. 1 § första stycket SoL att var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden. Dessutom följer av andra och tredje styckena i samma paragraf att myndigheter m.fl. är skyldiga att till socialnämnden anmäla motsvarande förhållanden.

SOCIALTJÄNSTENS SÄRSKILDA ANSVAR FÖR BARN

Med barn avses enligt 1 kap. 1 § SoL varje människa under 18 år. Enligt 5 kap. 1 § SoL ska socialnämnden bl.a. verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden och, i nära samarbete med hemmen, främja en allsidig personlighetsutveckling. Barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt ska få det skydd och det stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

1 kap. 2 § SoL svarar mot artikel 3 i FN:s konvention om barnets rättigheter, Barnkonventionen. Av bestämmelsen i socialtjänstlagen följer att när åtgärder rör barn ska särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Av 3 kap. 5 § SoL följer att barn har rätt att komma till tals; när en åtgärd rör barn, skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

SOCIALTJÄNSTENS SKYLDIGHET ATT UTREDA

Av 11 kap. 1 § SoL följer att socialnämnden utan dröjsmål ska inleda utredning av vad

som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom, och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Enligt 11 kap. 2 § SoL får socialnämnden, när den gör en utredning om den behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs.

Bestämmelsen omfattar såväl utredningar som avses i bestämmelsen om anmälningsskyldighet i 14 kap. 1 § SoL som utredningar om behov av stödinsatser i andra fall (prop. 1996/97:124 s. 180). Det bör påpekas i detta sammanhang att så snart socialnämnden tar kontakt med någon utomstående, t.ex. en lärare, fritidsledare eller sjuksköterska på BVC, för att inhämta information om ett barn, så anses en utredning inledd med stöd av 11 kap. 1 § SoL.

Utredningen ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet. Detta är av särskild betydelse i integritetskränkande fall som t.ex. när en förälder misstänks för att ha förgripit sig på sitt barn, sexuellt eller på annat sätt. Det är i sådana fall särskilt angeläget att varje åtgärd som kan kränka integriteten hos de inblandade övervägs noga och att några förhastade åtgärder inte vidtas (prop. 1996/97:124 s. 180).

En utredning ska bedrivas skyndsamt och vara slutförd senast inom fyra månader. Finns det särskilda skäl får socialnämnden besluta att förlänga utredningen för viss tid.

Av 11 kap. 2 § tredje stycket SoL följer vidare att den som berörs av utredningen ska underrättas om att en sådan inledd. Det får inte råda något tvivel om att en utredning inledd. Familjen ska alltid informeras om nämndens beslut och avsikter i fråga om utredningens bedrivande. Ett tydligare utredningsförfarande skapar bättre förutsättningar för ett ökat förtroende för socialtjänstens arbete hos allmänhet och hos andra myndigheter (prop. 1996/97:124 s. 110). JO har (1999/2000 s. 243) anfört att när en utredning huruvida socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd eller stöd inledd, ska den som berörs av utredningen underrättas om detta. Det anges inte närmare med vilken skyndsamhet en underrättelse till berörda ska ske. Några vägledande uttalanden om detta finns inte i förarbetena. Det får emellertid anses ligga i sakens natur att en underrättelse till t.ex. berörda föräldrar om en påbörjad barnavårdsutredning i normalfallet ska ske utan onödigt dröjsmål. I ett ärende rörande ett barn, t.ex. en utredning enligt 11 kap 1 § SoL, är vårdnads-havaren part. Parters rätt till insyn i utredningsmaterialet regleras i 17 § förvaltningslagen

(1968:223), FL, och i 11 kap. 8 § första stycket SoL. Av förvaltningslagen följer vidare att part har rätt att yttra sig över utredningsmaterialet innan ärendet avgörs.

TOLK

Enligt 8 § FL, bör en myndighet, när den har att göra med någon som inte behärskar svenska, vid behov anlita tolk. Bedömningen av tolkbehov ligger i första hand på myndigheten och inte på den enskilde. Det är myndighetens sak att se till att en lämplig person utses för uppdraget.

PARTSINSYN

Sekretess hindrar aldrig att part i mål eller ärende tar del av dom eller beslut i målet eller ärendet, 14 kap. 5 § SekrL. Inte heller innebär sekretess någon begränsning i parts rätt enligt rättegångsbalken att få ta del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av ett mål eller ärende. Huvudregeln är alltså att sekretessen i princip får vika för parts rätt att ta del av materialet i ett ärende som gäller honom/henne. Enda undantaget är att det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att uppgift i materialet inte röjs. Exempel på uppgifter som en myndighet kan vägra lämna ut till en part är uppgifter som kommer fram i samband med en anmälan eller utredning, om

det kan antas att det föreligger fara för våld eller annat allvarligt men för anmälaren eller uppgiftslämnaren, 7 kap. 6 § SekrL.

Mycket tungt vägande skäl krävs alltså för att part inte ska få tillgång till uppgifterna. Om part vägras ta del av uppgift ska myndigheten i stället på annat sätt lämna upplysning om vad materialet innehåller i den mån det behövs för att parten ska kunna ta tillvarata sin rätt. Uppgifter kan t.ex. lämnas ut till ett ombud med förbehåll att uppgifterna inte lämnas vidare, 14 kap. 10 § SekrL.

Vårdnadshavarens rätt som part till insyn i ett ärende enligt 14 kap. 5 § SekrL kan dock begränsas. Av bestämmelserna i 14 kap. 4 § SekrL framgår att uppgifter som ett barn lämnat till en socialsekreterare i vissa fall hemlighålls även för vårdnadshavaren (se avsnitt under sekretesslagen).

KOMMUNIKATION

Enligt 17 § FL, får ett ärende inte avgöras utan att den sökande, klagande eller annan part underrättats om uppgift som tillförts ärendet av annan än honom själv och han givits tillfälle att yttra sig över materialet. Kommunikerings-skyldigheten är dock försedd med vissa undantag. Det har för vissa typsituationer

ansetts nödvändigt att inskränka myndighetens skyldighet att underrätta parter om utrednings-materialet. Undantagen regleras i 17 § andra stycket punkterna 1.3 FL. I förarbetena anges exempel på sådana undantagssituationer. Dessa undantag kan dock inte åberopas till stöd för att hemlighålla en utredning. De tar sikte på helt andra situationer. En akut risk av sådant slag kan med andra ord svårigen inrymmas i en utredningssituation med stöd av 11 kap. 1 § SoL. Ett exempel på detta är just att lagstiftningen innehåller endast en möjlighet att ingripa med myndighetsutövning i skyddssyfte utan föregående kommunikering vad gäller vård av unga, nämligen ett omhändertagande med stöd av 6 § LVU. Den utredning som följer efter ett sådant beslut kan dock inte göras utan att vårdnadshavarna hålls underrättade.

OMBUD, BITRÄDE OCH STÖDPERSON

Den som begär en insats av socialnämnden har rätt att anlita ombud eller biträde. Detta framgår av 9 § FL. Om socialnämnden anser att en personlig medverkan av parten behövs, kan dock nämnden begära detta även när parten företräds av ombud eller biträde.

Med ombud menas den som har fullmakt att helt eller delvis föra talan för uppdragsgivarens räkning. Omfattningen av uppdraget framgår

av fullmakten. Ett barn som fyllt 15 år är part i ett ärende som rör honom/henne och är därmed också behörig att lämna fullmakt åt någon som för hans/hennes talan. Åtgärder som ett ombud vidtar med stöd av sin fullmakt, är bindande för den som lämnat fullmakten.

Ett biträde däremot har inte samma befogenhet som ett ombud, utan har endast till uppgift att biträda sin uppdragstagare då denne för talan i ett ärende hos nämnden.

En person som besöker socialtjänsten har möjlighet att ta med sig en stödperson. En stödpersons uppgift är att vara just ett stöd och biträder inte den enskilde i ärendet. Det föreligger inga hinder att den enskilde tar med sig någon vid kontakter med socialförvaltningen under förutsättning att samtalet endast berör den enskilde. Om annan persons förhållande behandlas, gäller sekretessbestämmelserna till skydd för denne (JO-beslut den 27 september 1995 dnr 1122-1995).

LAGEN MED SÄRSKILDA BESTÄMMELSER OM VÅRD AV UNGA

Insatser för barn ska i första hand ges i frivilliga former med stöd av socialtjänstlagen. När barnet har ett vård och/eller skyddsbehov, som inte kan tillgodoses med frivilliga lösningar, kan

lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, bli tillämplig. LVU ska trygga samhällets möjligheter att alltid kunna ge barn det skydd och den vård som de behöver.

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas. Förutsättningar för ett sådant omhändertagande regleras i 6 § LVU. Beslutet ska underställas länsrätten senast inom en vecka från den dag beslutet fattades. Länsrätten ska pröva beslutet så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder, ska prövningen ske inom en vecka från det handlingarna inkom till rätten. Ett omedelbart omhändertagande kan, som framgått ovan, beslutas och verkställas utan att vårdnadshavaren informeras i förväg. I samband med att socialnämndens beslut underställs länsrättens prövning måste vårdnadshavaren informeras om utredningsmaterialet. Det nu sagda innebär att socialnämnden kan underlåta att informera vårdnadshavaren om det utredningsmaterial som föreligger vid beslutet att omhänderta den unge till dess beslutet underställs länsrättens prövning.

UMGÄNGESINSKRÄNKNING

Utgångspunkten i svensk lagstiftning är att barn har behov av umgänge med båda föräldrarna även om barnet inte bor tillsammans med båda.

En nära och god kontakt mellan föräldrar och barn under vårdtiden är ofta en förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl under placeringen och på sikt kunna återförenas med sina föräldrar. Det kan emellertid förekomma att socialnämnden av olika skäl måste begränsa barnets umgänge med föräldrarna. Socialnämnden kan med stöd av 14 § andra stycket 1 LVU förbjuda allt umgänge och även reglera telefon- och brevkontakter.

HEMLIGHÅLLANDE AV ETT BARN S VISTELSEADRESS

Socialnämnden kan med stöd av 14 § andra stycket 2 LVU besluta att inte röja den unges vistelseort för föräldrar eller vårdnadshavare. Det kan vara i situationer när det finns grundad anledning att tro att föräldrarna egenmäktigt kommer att bortföra barnet och därigenom äventyra dennes hälsa eller utveckling eller omöjliggöra vården. Det kan vara situationer där den unge riskerar att utsättas för misshandel, psykiskt skadlig behandling eller annan allvarlig skada. Det kan även gälla situationer där det befaras att föräldrarna kan tänkas föra barnet utomlands eller på annat sätt undanhålla barnet för nämnden. Däremot kan inte varje misstanke om att föräldrarna inte respekterar ett beslut om umgämbegränsning leda till att vistelseorten hålls hemlig. Det primära vid bedömningen är

hur barnet upplever situationen och hur dessa upplevelser kan hindra ändamålet med vården (SOSFS 1997:15 s. 71).

En underårig som kommit upp i tonåren har ofta nått en sådan mognad att han/hon bör åtnjuta visst skydd för sin integritet även gentemot vårdnadshavaren. Detta kan dock inte leda till att en tonårings adress hemlighålls för vårdnadshavaren så länge denne har ansvaret för sitt barn. För att socialnämnden ska kunna hemlighålla adressen för vårdnadshavaren krävs att den underårige är omhändertagen eller vårdas med stöd av LVU och att ett hemlighållande av adressen är nödvändig ur vårdsynpunkt (JO 1985/86 s. 342).

OFFENTLIGT BITRÄDE

Offentligt biträde som är något annat än biträde eller ombud enligt förvaltningslagen innebär kostnadsfri juridisk hjälp genom det allmänna försorg. Rättshjälp genom offentligt biträde innebär som regel att advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå förordnas som biträde. Den enskilde kan själv föreslå någon som är lämplig för uppdraget. Uppdraget som offentligt biträde ställer stora krav på juridisk och processuell kunskap. Den som ska företräda barn förutsätts ha kunskap om barn och deras behov i olika åldrar.

I 39 § LVU föreskrivs att ett offentligt biträde ska förordnas i mål och ärenden angående beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 § eller upphörande av flyttningsförbud enligt 26 § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Det är handläggarens uppgift att informera den ärendet rör om rätten till offentligt biträde och att anmäla behovet av offentligt biträde till länsrätten. Det vanliga i LVU-mål är att socialnämnden, i egenskap av handläggande myndighet, hos länsrätten anmäler att behov av offentligt biträde föreligger. Detta ska göras oberoende av om den enskilde begärt biträde eller inte. Nämnden har ett ansvar för att den som ärendet rör får denna hjälp, om det inte kan antas att behov av biträde saknas. Rätten till biträde föreligger inte enbart vid ett ärendes slutbehandling. Tvärtom föreligger många gånger behov av ett offentligt biträde redan under ärendets handläggning i socialnämnden. Ett offentligt biträdes insatser torde i allmänhet vara av stor betydelse på utredningsstadiet och då särskilt i sådana ärenden där motstridiga uppgifter har lämnats. Genom ett förtroende-

fullt samarbete med den enskilde parten torde ett biträde ofta kunna bidra till ett tillförlitligt och fullständigt beslutsunderlag och en nyanserad bedömning av olika förhållanden. Huvudansvaret för att ta fram underlag till ett beslut ligger dock alltid på socialnämnden (SOSFS 1997:15 s. 98).

POLISANMÄLAN

Socialnämnden är förhindrad av sekretess att anmäla brott, om det inte finns särskilt lagstöd för detta. Ett sådant lagstöd finns i 14 kap. 2 § femte stycket SekrL, där det framgår att sekretess inte hindrar nämnden att anmäla vissa brott som riktar sig mot barn. Det gäller misshandel, sexuella övergrepp och bortförande av barn (3, 4 och 6 kap. brottsbalken). Begreppet misshandel inbegriper även psykisk misshandel.

Socialnämnden ska överväga om det är lämpligt med en polisanmälan med utgångspunkt i vad som är bäst för barnet. Vårdnadshavaren behöver inte informeras i förväg om att en anmälan till polisen görs. En polisanmälan ska göras utan att socialnämnden tagit ställning till vem som gjort sig skyldig till ett misstänkt brott. Det är inte socialnämndens skyldighet att utreda detta (JO 2501-1994). Det är dock angeläget att ett misstänkt brott mot ett barn omedelbart kommer till polisens kännedom och att barnet skyddas från fortsatta övergrepp. JO har uttalat att det

är viktigt att polisanmälan görs omedelbart och att den misstänkte förövaren och barnet skiljs åt (JO1990/91 s. 192, se även JO dnr 3627-1992, beslut den 27 maj 1993 och dnr 2548-1992, beslut den 23 nov. 1992). Ett beslut att göra en polisanmälan är ett beslut under handläggningen och kan inte överklagas. Beslutet ska dokumenteras.

SEKRETESSLAGEN - SEKRETESS TILL SKYDD FÖR EN ENSKILD

Enligt 7 kap. 4 § första stycket SekrL, gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närstående lider men. Sekretess till skydd för enskild gäller dock inte i förhållande till den enskilde själv och kan i övrigt helt eller delvis efterges av denne. Detta följer av 14 kap. 4 § första stycket SekrL.

Frågan om i vilken utsträckning uppgifter som ett barn har lämnat till en myndighet kan lämnas ut till föräldrarna mot barnets önskemål, behandlas bl.a. i förarbetena till sekretesslagen (prop. 1981/82:168). Huvudprincipen är att vårdnadshavaren har rätt att ta del av sekretessbelagda uppgifter rörande sina barn för att kunna fullgöra sina skyldigheter enligt föräldrabalken (prop. 1988/89:67 s. 35 och JO 1985/86 s. 342). Eftersom vårdnadsrätten tunnats ut i

takt med att barnet blir äldre kan föräldrar inte alltid göra gällande att de har rätt att ta del av alla sekretesskyddade uppgifter om ett barn som uppnått en viss mognad och utveckling (prop. 1979/80:2 s. 330). Vid prövningen av om en uppgift som gäller en underårigs personliga förhållanden ska lämnas ut till föräldern måste det först utredas vem som disponerar över sekretessen; vårdnadshavaren eller den unge själv. Det gäller att avgöra vem av dem som är den enskilde, enligt 14 kap. 4 § första stycket SekrL. Någon åldersgräns finns inte angiven till ledning för denna bedömning. När det gäller ungdomar i tonårsåldern torde man ofta kunna utgå från att barnet bör åtnjuta ett visst skydd för sin integritet gentemot sina föräldrar. Vid bedömningen har man också anledning att väga in de aktuella uppgifternas innehåll samt den typ av ärende som det är fråga om.

Kommer man vid denna bedömning fram till att det är barnet som disponerar över sekretessen, kan uppgifterna lämnas ut till vårdnadshavaren endast efter en prövning enligt 7 kap. 4 § SekrL på samma sätt som om utlämnandet skulle ske till en utomstående person. Om vårdnadshavarna däremot anses disponera över sekretessen, kan uppgifterna som regel lämnas ut till dem som en följd av bestämmelserna i 6 kap. 11 § FB och 14 kap. 4 § första stycket SekrL (JO dnr 571 27 april 1998).

Även om barnet inte har nått en sådan mognad att det fått ett integritetsskydd mot vårdnadshavaren finns det ändå möjlighet att i vissa fall hemlighålla uppgifter om barnet för dem.

Enligt 14 kap. 4 § andra stycket SekrL gäller sekretess till skydd för under årig även i förhållande till vårdnadshavaren om det kan antas att den under årige lider betydande men om uppgiften röjs. Det gäller i första hand fall där barn och vårdnadshavare står i motsatsförhållande till varandra och där det oavsett barnets ålder är till skada för barnet att sekretesskyddade uppgifter lämnas ut till föräldern/vårdnadshavaren. Undantagsregeln tar sikte på de fall där det kan finnas behov av att skydda barnet mot vårdnadshavaren, antingen därför att det är fråga om särskilt integritetskänsliga uppgifter eller därför att uppgifterna kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt som allvarligt skadar barnet.

SEKRETESS OM UNDERÅRIGS VISTELSEORT

Enligt 7 kap. 5 § SekrL kan uppgifter om en underårigs vistelseort hemlighållas i förhållande till den underåriges föräldrar eller annan vårdnadshavare. En förutsättning härför är att den underårige har omhändertagits eller vårdas med stöd av LVU. Vidare krävs att hemlighållandet

är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med omhändertagandet eller vården. Bestämmelsen bör tillämpas restriktivt. Det bör alltså bara i undantagsfall förekomma att en förälder eller annan vårdnadshavare vägras upplysning om ett barns vistelseort (JO 1983/84 s. 249).

MÖJLIGHET ATT UTBYTA INFORMATION

I 14 kap. 2 § sjunde stycket SekrL stadgas att sekretess enligt 7 kap. 1 § och 4 § första och tredje styckena inte hindrar att uppgift om enskilda som inte fyllt arton år lämnas från myndighet inom hälso- och sjukvården och socialtjänst till annan sådan myndighet, om det behövs för att den enskilde ska få nödvändig vård, behandling eller annat stöd. Det kan enligt förarbetena i första hand vara aktuellt med samarbete mellan socialtjänst, mödravård, barnhälsovård, vuxenpsykiatri och skolhälsovård. Beträffande uppgiftslämnande visavi andra myndigheter får därför regelsystemet i övrigt tillämpas. Bestämmelsen kan tillämpas bl.a. när barn far illa. I första hand bör enligt 14 kap. 4 § SekrL ett samtycke till utlämnande utverkas från den det berör. Om den som saken rör kan antas direkt motsätta sig att uppgifter lämnas, eller saken brådskar och det inte finns tid att inhämta samtycke, är det viktigt att den det berör i möjligaste mån underrättas om detta i

efterhand. Undantagen från sekretess i denna bestämmelse bör användas med urskiljning och varsamhet.

SKYDDAD IDENTITET

En person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet riktad mot dennes liv, hälsa eller frihet kan enligt lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter få medgivande att använda andra uppgifter om sig själv än de verkliga (fingerade personuppgifter). Ett medgivande att använda fingerade personuppgifter får inte lämnas om personen kan beredas tillräckligt skydd genom kvarskrivning enligt 16 § folkbokföringslagen eller på annat sätt. Medgivande att använda fingerade personuppgifter lämnas av Stockholms tingsrätt efter ansökan av Rikspolisstyrelsen.

Av 1 § lagen om fingerade personuppgifter framgår att en folkbokförd person kan ansöka om att få fingerade personuppgifter. Det framgår inte av förarbetena om ett barn själv kan ansöka hos Rikspolisstyrelsen om medgivande att få fingerade personuppgifter. Det har emellertid förekommit fall då socialnämnden ansökt för barnets räkning om ett sådant medgivande. En sådan ansökan förutsätter dock att barnet är omhändertaget eller vårdas med stöd av LVU. (Aktuell rättslig reglering m.m., Socialstyrelsens meddelande blad 6/02)

FÖRBUD MOT KVINNLIK KÖNSSTYMPNING

Könsstympning av kvinnor och flickor betraktas enligt svensk lag som ett allvarligt brott, brottsbalken 3 kap om brott mot liv och hälsa. Brottet kan bestraffas i Sverige även om det inte är straffbart i det land där könsstympningen utförs. Särskilt bör poängteras att försök och förberedelse till könsstympning är straffbart likvärdigt som att låta bli att avslöja brott när det planeras eller pågår. Ingrepp i de yttre kvinnliga könsorganen i syfte att stympa dessa eller att åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympning) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte, Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor 1§.

FN:S KONVENTION OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER ANTAGEN 10 DECEMBER 1948:

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 16

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.
2. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fulla samtycke.

KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER ANTAGEN 20 NOVEMBER 1989:

Artikel 1

I denna konvention avses med barn varje människa under 18 år.../.

Artikel 2

1. Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom handikapp, börd eller ställning i övrigt.

Artikel 6

1. konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.

Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

KONVENTIONEN OM AVSKAFFANDE AV ALL SLAGS DISKRIMINERING AV KVINNOR ANTAGEN 18 DECEMBER 1979:

Artikel 16

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor och i alla frågor som gäller äktenskap och familjeförhållanden samt skall särskilt, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, säkerställa

- a) lika rätt att ingå äktenskap;
- b) lika rätt att fritt välja make och ingå äktenskap endast med sitt eget fria och fulla medgivande;
- c) lika rättigheter och skyldigheter under äktenskapet och vid dess upplösning;
- d) lika rättigheter och skyldigheter som föräldrar, oberoende av civilstånd, i frågor som gäller barnen, varvid dock barnens bästa alltid skall komma i första hand.../

Hedersrelaterat våld och hedersmord är kränkningar av de mänskliga rättigheterna som de uttrycks i FN:s olika deklarationer, i Kvinnodeklarationen samt i Barnkonventionen. Vår utgångspunkt är att hedersproblematikens grundläggande fokus handlar om kränkningar av främst kvinnors och barns rättigheter som de

uttrycks i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948), i Kvinnodeklarationen (1979) samt Barnkonventionen (1989). Hedersrelaterat förtryck/våld är också ett brott mot svensk lagstiftning. I inledningen till föräldrabalken, FB 6:1, andra stycket, står det att "barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling". Sverige har även en 18-årsgräns när det gäller att ingå äktenskap, Äkt. B 2:1. Hot, misshandel, olaga frihetsberövande och andra brott som kan vara hedersrelaterade regleras i brottsbalken. Detta har dock alltför ofta fått stå tillbaka för en högljudd diskussion om olika tolkningar av etnicitet, religion och kultur, samt av skilda politiska och ideologiska ståndpunkter om begrepp som kön och makt, integration och strukturell diskriminering.

FN:s konventioner om Mänskliga rättigheter/
Regeringskansliet. Mer information finns på
www.manskligarattigheter.se

Frågor vid probleminventering

Det är nödvändigt att få en så konkret bild som möjligt av klientens situation och behov för att kunna göra kloka bedömningar och agera på ett bra sätt. Här följer en sammanfattande manual med frågor som du kan använda vid probleminventering och riskbedömning. De flesta av dessa frågor finns även med under olika rubriker på annat håll i boken.

- Vad är det du vill göra som du inte får?
  - Vad är det du måste göra som du inte vill?
  - Har du utsatts för våld, hot, kränkningar?
  - Vem har i så fall utsatt dig och av vilken anledning?
  - Har klienten synliga skador?
  - Finns det vittnen till våldet?
  - Är du utsatt för begränsningar och bevakning när det gäller skola, kamrater, klädsel, fritid, tider? På vilket sätt? Av vem?
  - Får du vara med i all skolundervisning?
  - Bevakar någon i familjen/släkten dig i och kring skolan samt fritiden?
  - Kan du gå ut själv?
  - Har du någon fritidssysselsättning?
  - Får du umgås med vilka kamrater du vill, även av motsatt kön?
  - Har du haft sexuella kontakter? Ställ även frågor kring sexuell läggning. Vad har föräldrarna för inställning kring sexualitet?
  - Har du pojkvän/flickvän som du har valt själv?
  - Vet föräldrarna detta?
  - Finns planer på förlovnin eller giftermål mot din vilja eller med en person som är okänd för dig?
  - Ljuger eller undanhåller du information till hemmet/familjen?
  - Har du fysiska, psykiska eller psykosomatiska problem? (Till exempel huvudvärk, magont, sömnsvårigheter, självmordstankar etc).
  - Har du egna beteendeproblem? Missbruk? Kriminalitet? Skolk?
  - Vad måste du göra hemma när det gäller till exempel städning, matlagning, passning av småsyskon?
  - Vad är du rädd för?
  - Vilka är dina egna tankar/önskemål om lösning på situationen?
  - Vilken strategi har du haft fram till nu?
- ### Frågor om hennes familj
- Vem bestämmer i familjen?
  - Vilken släkt finns i Sverige och vilken finns i hemlandet?
  - Vem bestämmer i släkten?
  - Finns det andra i släkten som begränsats, hotats, utsatts för våld eller gifts bort mot sin vilja?
  - Vad har du för relation till mamma och pappa?
  - Har du stöd av någon i familjen/släkten?
  - Har du kamrater och stöd utanför familjen?
  - Vem vet om din situation?
  - Vad kan hända om du bryter mot föräldrarnas/släktens krav/önskemål?
  - Har familjen haft kontakt med Socialtjänsten tidigare? I så fall av vilken anledning?
  - Var kommer familjen ursprungligen ifrån?
  - Hur ser klientens nuvarande familjesituation ut?
- ### Behov av skydd eller akuta åtgärder
- Finns det en akut situation/händelse att ta hänsyn till?
  - Finns det behov av skydd? På sikt eller akut?
  - Hur är klientens uppfattning om samarbete och insatser tillsammans med föräldrarna?

De skyddade boendena drivs med stöd av länsstyrelserna i de tre storstadslänen.

STOCKHOLMS LÄN

Kruton - rådgivningscenter & skyddat boende (HVB)

Huvudman: Stockholms stad.
Kruton har 8 platser i kollektivt boende för utsatta flickor och unga kvinnor från 13 år med bemanning dygnet runt. Ett Stöd- och rådgivningscenter är anslutet till boendet (men ligger inte i samma bostadsområde) för stöd och hjälp till utsatta ungdomar före, under och efter placeringen. Verksamheten har tillgång till utslusningslägenheter med fortsatta stödsatser.

KONTAKT

08-508 44 550
Stöd och rådgivning/ jourtelefon
08-508 44 558 0761-24 45 56
www.stockholm.se/socialtjanstforvaltningen/hvbbarnochungdom/stodochravgivningscenter

Linna-projektet

Huvudman: org Kvinnors Nätverk
Linna projektet disponerar över en bank av familjehem med särskild kompetens kring hindersrelaterat våld. För närvarande kan boende i familjehem erbjudas 9 utsatta ungdomar från

13 år, av bägge kön. Nya familjehem rekryteras i takt med efterfrågan. I projektet ingår också Linna-mottagningen som erbjuder stöd och hjälp till utsatta ungdomar från hela landet, före, under och efter en eventuell placering.

KONTAKT

Linnamottagningens jourtelefon för ungdomar:
020-40 70 40 sju dagar i veckan 09.00 - 22.00
Du kan vara anonym!
Övriga: 08-728 00 55
info@linna.se www.linna.se

Systerjouren Somaya

Huvudman: Kvinnojouren Somaya
Systerjouren Somaya har ett kollektivt boende med tre platser för utsatta tjejer från 18 år utan barn. Boendet är bemannat dygnet med stödperson på plats. Somaya har också jourboende med 5 platser för våldsutsatta kvinnor med barn.

KONTAKT

Kvinnojouren 08- 760 69 11
kvinnojouren@somaya.se
Tjejjouren 08- 795 95 91 tjejjouren@somaya.se
(dygnet runt) www.somaya.nu
Inskrivning på tjejjouren efter kontorstid:
0762 76 20 11

Terrafem Stockholm

Huvudman: Kvinnojour Terrafem
Terrafem Stockholm har ett kollektivt boende med 5 platser för utsatta kvinnor från 18 år. Erbjuder psykosocialt stöd dygnet runt från personal på plats.

KONTAKT

020 52 10 10 www.terrafem.org

Skyddat boende i Stockholm som ingår i Länsstyrelsens nätverk men drivs utan ekonomiskt stöd från Länsstyrelsen.

UKV - (HVB enligt Sol)

Huvudman: stiftelsen Unga kvinnors värn
Kollektivt boende med 7 platser, för utsatta kvinnor från 18 år, samt en utslusningslägenhet med plats för 1-2 boende Boendet är bemannat dygnet runt med tillgång till stöd vid behov.

KONTAKT

08-652 99 98 www.ukv.se Stora Skändal

OBS! Kontakt med de folkhögskolor som har utbildats och godkänts av Länsstyrelsen i Stockholm förmedlas av såväl Linna-mottagningen som Stöd- och rådgivningscentret.

SKÅNE LÄN

VoB Syd AB

Huvudman: Kommuner

VoB Syd AB är ett kommunalägt bolag som har byggt upp en bank av familjehem speciellt inriktad på s.k. hedersrelaterat våld. Boendets målgrupp är personer i åldrarna 0 - 25 år, oavsett sexuell läggning, som är utsatta för hedersrelaterat våld eller hot. VoB Syd AB arbetar även med rådgivning till socialtjänsten.

KONTAKT

044-10 36 82 0705-13 32 61

044-10 36 81 0706-63 37 32

www.vob.se

Terrafem Malmö

Huvudman: Terrafem Kvinnojour

Terrafem är en kvinnojour som driver ett tjejhus i Skåne. Tjej-huset är ett skyddat boende för unga kvinnor i åldrarna 18-26, med utländsk eller svensk härkomst, som är utsatta för hedersrelaterat våld eller hot. Boendet har 4 platser för tjejer.

KONTAKT

0768-91 67 19 embla@malmo.se

www.malmo.se

Kommunalt skyddat boende

Huvudman: Malmö stad

Stadsdelsförvaltningen Södra Innerstaden i Malmö har sedan december 2006 ett kommun-gemensamt skyddat boende för tjejer som är utsatta för hedersrelaterat våld. I boendet finns plats för 6 ungdomar. Målgruppen för boendet är flickor och unga kvinnor i åldrarna 16 - 22 år.

KONTAKT

040-34 10 00 076-891 67 19

VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Gryning Vård AB:s

”Sluss” för skyddade boenden

Huvudman: Kommunerna i länet

Har skyddslägenheter med stödinsatser, familjehem, kollektiv boende och i HVB. Gryning har i de olika boendeformerna ett stort och flexibelt antal särskilda platser för ungdomar under 25 år som utsätts för hedersrelaterat våld. Gryning ordnar även platser på folkhögskolor och förmedlar kontakt med andra skyddsboenden.

KONTAKT

0702-01 98 61 0702-23 97 13

Journummer efter 16:30: 0702-02 95 10.

Mannegården

Huvudman: Enskild HVB inriktat endast på skydd och stöd för ungdomar som är utsatta för hedersrelaterat våld. Verksamheten kan ta emot 4-5 flickor i åldrarna 16-24 år

KONTAKT

0707-52 56 14

Carpe Vitam

Huvudman: Enskild HVB med plats för 3 ungdomar, 17 år och äldre.

KONTAKT

08-570 398 20 08-570 398 19

info@carpevitam.se

SKRIFTER

Allmänna Barnhuset: **Att möta flickor och pojkar i starkt patriarkala familjer – teori och praktik**, Skriftserie, 2005:3

Göteborgs stad, Lärjedalen: **Socialtjänstens i Lärjedalen arbete med unga flickor och kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld, En handbok**, 2005

Heimer, G och Sandberg, D: **Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar**, 2008

Jönköpings kommun, **Förtryck och våld i hederns namn**, 2006

Landstinget och Länsstyrelsen i Östergötland: **Om våld i hederns namn**,
Länsstyrelsen i Uppsala län och Uppsala kommun: **När man krockar**, 2008

Länsstyrelsen i Skåne län: **Hedersrelaterat våld och förtryck**, 2007

Olsson, I och Nordström, B: **Barnuppfostran i olika kulturer**, 2003

Regeringskansliet: **FN:s konventioner om Mänskliga rättigheter**

Schlytter, Astrid: **Rätten att själv få välja**, 2004, Studentlitteratur

Socialstyrelsens meddelandeblad, 6/02, **Flickor som lever under hot och tvång i familjer med starkt patriarkala värderingar**, 2002

Socialstyrelsen: **Nationellt konsultativt stöd för socialtjänst och andra verksamheter i arbetet mot hedersrelaterat våld**, 2002

Swanberg, L: **Hedersmordet på Pela**, 2004

Wikan, Unni, **En fråga om heder**, 2004, Ordfront förlag

LÄNKAR

Fryshuset Elektra – www.elektra.nu

Rädda barnen flicka.nu – www.flicka.nu

Hedersrelaterat våld p.g.a. sexuell läggning/RFSL – www.heder.nu

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter – www.manskligarattigheter.gov.se

Patent och registreringsverket – www.prv.se

Skatteverket – www.skatteverket.se

Socialstyrelsen – www.sos.se/konsstympning

Att bli inbjuden till ett samtal med hela familjen på socialkontoret kan i värsta fall leda till döden, kanske genom en fingerad olycka. Så ser den skrämmande verkligheten ut för den som lever i en familj som styrs av hedersbegreppet. Så ser det ut för ett antal personer här i Västernorrland.

Det är hög tid att vi verkligen lär oss att se dessa personer och uppfatta deras signaler. Vi måste kunna ge ett fungerande skydd till den som hotas av sin familj utifrån våra svenska lagar som tydligt tar avstånd från alla

Vi som har skrivit boken: Maria Lindén Sundsvalls kommun, Lotta Losäter Härnösands kommun, Carina Lidelfjord Sollefteå kommun, Jeanette Ching Örnsköldsviks kommun och Ann-Kristin Östman Ånge kommun. Vi är alla socialsekreterare och jobbar i Västernorrland. Eva Sundström på FoU, Kommunförbundet i Västernorrlands län har varit projektledare.

Beställ gärna fler exemplar: Kommunförbundet Västernorrland 0611-55 78 50 eller info@y.komforb.se. Du kan även ladda ner boken som pdf från www.y.komforb.se under rubriken socialtjänst eller från www.fouvasternorrland.se. Här kommer även framtida uppdateringar av boken att presenteras.

former av våld. Allra först måste vi lära oss att förstå hedersbegreppet. Sedan kan vi skapa nya rutiner och ny praxis för hur vi ska agera i dessa livsviktiga ärenden. Den här handboken vänder sig i första hand till dig som jobbar inom socialtjänsten men kan även användas inom exempelvis skolan.

Låt oss tillsammans göra allt som står i vår makt för att sätta stopp för hedersrelaterat våld och maktmissbruk, i alla dess former.

Länsstyrelserna har, sedan 2003, särskilda direktiv och statsbidrag från regeringen för att arbeta förebyggande mot hedersrelaterat våld. Länsstyrelsen har fördelat statsbidrag till kommuner och frivilligorganisationer för att stimulera det förebyggande arbetet inom detta viktiga område. En av länsstyrelsens satsningar har lett fram till detta kunskapsunderlag som ska utgöra ett stöd för personal inom socialtjänsten i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Sten-Olov Altin, Länsråd, Länsstyrelsen Västernorrland